

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Vojtěch Eliáš

Československo a dodávky zbraní na Blízký východ v letech 1945-1963 na pozadí arabsko-izraelského konfliktu

Czechoslovakia and the supplies of weapons to the Middle East in 1945-1963 on
the grounds of the Arab-Israel conflict

Praha 2015

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Tumis, M.A., Ph.D

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 20. května 2015

.....

Jméno a příjmení

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu práce PhDr. Stanislavu Tumisovi, M.A.,Ph.D. především za velkou dávku trpělivosti při vedení této práce. Dále bych chtěl poděkovat všem, bez jejichž přispění a cenných rad by tato práce nikdy nevznikla, jmenovitě pak Mgr. Lukáši Visingrovi za obsahovou korekturu textu a Generálporučíku Johnu M. Evansovi (Australské obranné síly) za záruky, které mi poskytly při vyjednávání o povolení ke vstupu do archivu izraelských zpravodajských služeb.

Klíčová slova

Československo, dodávky zbraní, Izrael, Egypt, Sýrie, Irák, 1945, 1963

Key words

Czechoslovakia, the supplies of weapons, Israel, Egypt, Syria, Iraq, 1945, 1963

Abstrakt

Cílem práce je zdokumentovat dodávky zbraní z Československa na Blízký východ po 2. světové válce. Hlavní pozornost je zaměřena na čtveřici států, které byly v této době významnými odběrateli zbraní z Československa – Izrael, Egypt, Sýrie a Irák. Ve válkách použily tyto zbraně proti sobě. Dodávky byly silně vázány na mezinárodně-politické dění, československou vnitropolitickou situaci a vztah československé reprezentace k jednotlivým státům.

Abstract

The main idea of the bachelor thesis is to provide documentary evidence for the supplies of weapons to the Middle East after the World War II. The attention will be focused on four states, Israel, Syria, Iraq and Egypt, which were important customers of the Czechoslovakian armaments industry. These states used weapons against each other in the following wars. The supplies were dependant on the political situation in Czechoslovakia and in the world and also on the relations among the politicians and those particular states.

1	Úvod.....	7
2	Blízký východ po druhé světové válce.....	12
2.1	Rozdělení Palestiny.....	13
2.2	Egyptská revoluce.....	14
2.3	Suezská krize.....	15
2.4	Změna americké politiky na Blízkém východě.....	16
2.5	Vznik a rozpad Sjednocené arabské republiky.....	18
2.6	Irácká revoluce.....	19
3	Československo a Izrael.....	20
3.1	Československá vojenská pomoc Izraeli.....	23
3.1.1	Dodávky zbraní.....	23
3.1.2	Výcvik vojenského personálu.....	27
3.1.3	Bojová brigáda pro Izrael.....	29
4	Československo a Egypt.....	31
4.1	Hospodářské styky v padesátých letech.....	32
4.2	Kulturní spolupráce a vznik Českého egyptologického ústavu.....	34
4.3	Vzájemné vztahy od vzniku Sjednocené arabské republiky do poloviny šedesátých let.....	35
4.4	Zbrojní obchody.....	36
4.4.1	Kontrakt 1955.....	36
4.4.2	Budování vojenské akademie v Káhiře.....	38
4.4.3	Jiné zbraně.....	39
5	Československo a Sýrie.....	43
5.1	Vzájemné vztahy.....	43
5.2	Dodávky speciálního materiálu.....	45
6	Československo a Irák.....	49
7	Závěr.....	52
8	Seznam použitých pramenů a literatury.....	55

1 Úvod

Region Blízkého východu se po skončení Druhé světové války stal jednou z důležitých oblastí světového dění a zůstává jím dodnes. Během dekolonizace se zde otevřel prostor pro rozšíření vlivu nových velmocí, především USA a Sovětského svazu, které se zde snažily více či méně úspěšně zaplnit mocenské vakuum po nuceném odchodu bývalých koloniálních velmocí, jmenovitě Velké Británie a Francie. Klíčovou událostí pro poválečný vývoj Blízkého východu bylo rozdělení Palestiny na arabskou a židovskou část, na jejímž základě vznikl stát Izrael. Vytvoření židovského státu se stalo základem nového a rozsáhlého konfliktu, který začal v roce 1947 a trvá do současnosti.

Soupeření mezi Izraelem a arabskými zeměmi využívaly velmoci při zápasu o vliv v regionu. Na straně Izraele se zprvu angažovala především Francie a USA, které po Šestidenní válce Francii nahradily v roli hlavního spojence židovského státu. Z arabských zemí se můj zájem soustředil na Egypt, Sýrii a Irák. Tradičním spojencem Egypta a Iráku byla Velká Británie. V Egyptě nastala změna po revoluci v roce 1952 a nástupu prezidenta Násira, který požadoval okamžitý odchod britských vojsk ze země. Definitivní rozkol s Velkou Británií nastal po znárodnění Suezského průplavu a následném britsko-francouzském pokusu o jeho znovuovládnutí. Na uvolněné britské místo nastoupily USA, jež po počátečním optimismu seznaly, že s Násirem není spolupráce možná. Egyptský prezident se proto obrátil na Sovětský svaz a jeho satelity, jež se na téměř tři desetiletí staly jeho klíčovými spojenci. V Iráku padl režim spolupracující se Velkou Británií v roce 1958. Nové vedení se rozhodlo opustit probritskou orientaci a spíše lavírovalo mezi příklonem k Sovětskému svazu nebo Spojeným státem americkým.

Pro Československo představoval Blízký východ klíčovou oblast především z ekonomického hlediska již v meziválečném období.¹ Ve třicátých letech proběhly i první dodávky zbraní do Iráku². Lze konstatovat, že Československo mělo v tomto regionu tradiční a poměrně silnou pozici jako dodavatel výrobních technologií a zařízení pro průmysl i jako dodavatel zbraní. Na tento stav se pokusilo celkem úspěšně navázat v poválečném období. Do komunistického převratu v únoru 1948 Československo ochotně dodávalo především zbraně oběma stranám konfliktu na Blízkém východě, ale větší podpoře se těšil Izrael. Se začátkem dodávek zbraní

¹ O tomto tématu velmi podrobně pojednává disertační práce Tomáše Klusoně Československo-arabské vztahy v meziválečném období. Politické a hospodářské vztahy meziválečného Československa k arabským zemím Blízkého východu z roku 2010.

² ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel. Československo a Blízký východ v letech 1948-1989. Praha 2009, s. 91

židovskému státu se Československo zařadilo mezi největší dodavatele zbraní pro státy Blízkého východu a s postupem času jeho důležitost rostla.

Po nástupu komunistů k moci se zahraničně-politická orientace země začala řídit mocenskými ambicemi a postoji Sovětského svazu. Velice dobře to lze sledovat na československé angažovanosti na Blízkém východě. Podpora Izraele pokračovala do roku 1953, kdy se v SSSR rozpoutala vlna antisemitismu. Z významného odběratele zbraní se stal nepřítel. Od druhé poloviny padesátých let začaly směřovat velké objemy zbraní na druhou stranu konfliktu. ČSR často působila jako prostředník, pokud Sovětský svaz nechtěl vystupovat přímo jako dodavatel. Tento postup byl použit v případě dodávek do Egypta v roce 1955.

V mé práci jsem se rozhodl zmapovat roli Československa jakožto významného dodavatele zbraní pro oblast Blízkého východu, zejména dodávek do zemí, které sehrály klíčovou úlohu v arabsko-izraelském konfliktu. Na jedné straně to byl samozřejmě stát Izrael, na arabské straně Egypt, Sýrie a Irák. Časové vymezení od konce druhé světové války do začátku šedesátých let bylo zvoleno z důvodů změn v mezinárodně-politických vztazích mezi východním blokem a Západem, k vnitřním změnám jednotlivých aktérů konfliktu na Blízkém východě i přístupu československých vládnoucích kruhů k některým zemím a skupinám v regionu.

Práce si klade za cíl za pomoci dostupných archivních materiálů a literatury zmapovat a shromáždit informace o uskutečněných dodávkách zbraní do všech výše uvedených zemí. Dále je cílem ukázat přístup Československa k jednotlivým zemím na základě jejich vnitřního politického vývoje a klimatu na mezinárodně-politické scéně v době soupeření dvou velmocí a jejich spojenců či satelitů. V této souvislosti jsem si položil tyto otázky, které jsem chtěl ve své práci zodpovědět:

1. Jaká byla motivace Československa dodávat zbraně zemím na Blízkém východě a jak se měnila ochota tento materiál dodávat na základě politických změn v ČSR a v kontextu měnící se mezinárodně-politické situace.
2. Jaké druhy a typy zbraní a v jakém počtu byly do regionu dodávány.
3. Které zbraně byly vyráběny v Československu a které byly dodávány ze Sovětského svazu.

Vzhledem k vybranému tématu jsem zvolil analytický přístup s využitím metody komparace získaných informací. Práce je rozdělena na pět základních částí. První část přináší stručný

vývoj Blízkého východu s důrazem na důležité milníky ve vývoji zájmových zemí, přístup a mocenské soupeření velmocí o vliv v regionu. Jádrem práce jsou čtyři kapitoly, které se zaměřují na vztahy Československa s jednotlivými zeměmi. Na začátku každé kapitoly je uveden stručný vývoj vzájemných politických a hospodářských vztahů. Hlavní důraz je kladen na co nejpodrobnější zmapování jednotlivých zbrojních obchodů, okolností jejich uzavírání, ceny a poptávané a dodané techniky.

Hlavním zdrojem informací byly archivní materiály uložené v Národním archivu v Praze (NA) a v Archivu Ministerstva zahraničí České republiky (AMZV). V menší míře byly využity archivní materiály Vojenského historického archivu (VHA) a Archivu Bezpečnostních složek (ABZ). Pro potřeby práce jsem v NA pracoval s fondy „Archiv Ústředního výboru KSČ fond 02/1“, „Archiv Ústřední výbor KSČ fond 02/2“, „Ústřední výbor KSČ fond 100/3“, „ Archiv Ústředního výboru KSČ, Kancelář generálního tajemníka Antonína Novotného, část II“. Tyto materiály posloužily jako cenný zdroj informací o některých zbrojních obchodech a částečně také k vzájemným vztahům Československa a arabských zemí. Z fondů AMZV jsem čerpal zejména z „ Blízký východ zprávy politické 1945, 1949“, „Teritoriální odbor Tajné 1945-1954 Izrael“, „Teritoriální odbor Tajný 1954-1959 Izrael“, „Teritoriální odbor Tajný Izrael 1960-1964“, Teritoriální odbor Tajný Egypt 1945-1955“, „Teritoriální odbor Tajný SAR 1955-1959“, „Teritoriální odbor Tajný SAR 1960-1964“, „Teritoriální odbor Tajný Sýrie 1955-1959“. Materiály z fondů AMZV jsem použil ke zmapování postojů československého vedení a diplomacie k vzájemným vztahům s Izraelem a arabskými zeměmi, názorů, zpráv a hodnocení zastupitelských úřadů na dění a vnitropolitický vývoj v zájmových zemích a v neposlední řadě návrhů a schvalování koncepce zahraniční politiky. V případě Izraele jsou cenným materiálem i fondy VHA, především v otázce schvalování požadavků na dodávky zbraní a jejich uvolňování ze zásob československé armády pro prodej do Izraele.

Odborná literatura byla využita především v první kapitole, v nástinu stručného vývoje Blízkého východu po konci Druhé světové války. Použitá literatura vychází převážně z per renomovaných českých historiků, jež se specializují na dějiny mezinárodních vztahů a dějin Blízkého východu v poválečném období. Zdůrazňuji zejména dvousvazkovou monografii Karla Durmana *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938-1941*. K doplnění některých informací jsem použil autorovu starší knihu *Blízký východ ve světové politice 1918-1959*. Jedná se sice o starší publikaci, jejíž obsah je částečně poplatný době jejího vzniku, ale i tak velmi cennou. Jako hlavní zdroje informací pro vnitřní vývoj zkoumaných zemí posloužily monografie

z edice Dějiny států, především „*Dějiny Egypta*“ od autorů Ladislav Bareš, Rudolf Veselý a Eduard Gombár a *Dějiny Iráku* z pera Eduarda Gombára a Lukáše Pechy. Hlavním zdrojem k historii státu Izrael se stala kniha Dějiny státu Izrael. Od založení do dneška 1948-2003 od Michaela Kruppa. Pro celkový obraz vývoje na Blízkém východě posloužily práce Jana Wannera *Bitva o Suez. Studená válka, druhý arabsko-izraelský konflikt a britsko-francouzská intervence v Egyptě* a *Ve stínu studené války. Střední východ v letech Eisenhowerovy doktríny 1956-1960*.

Pro části věnující se postavení Československa a jeho vztahu se státy Blízkého východu byla klíčová především kniha autorů Petra Zídka a Karla Siebera *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Vztahům s Izraelem se věnuje studie autorského kolektivu Jiří Dufek, Karel Kaplan a Vladimír Šlosar *Československo a Izrael v letech 1947-1953* a sbírka dokumentů *Československo a Izrael v letech 1947-1956*, kde zmíněný autorský kolektiv ještě doplňuje Marie Bulínová. Částečně se vzájemným československo-izraelským vztahům ve své knize *Arabsko-izraelské války 1948-1973* věnuje také Ivan Brož, jenž se zde zabývá i dodávkami zbraní židovskému státu. Samotným zbrojním dodávkám se kromě zmíněného Ivana Brože a částečně dvojce Zídek, Sieber především ve svých publikacích a článcích věnují Vladimír Francev, Petr Zídek, Martin Dubánek a Karel Hellebrand. V omezené míře lze nalézt informace i v přehledových publikacích o dějinách letectví, například od Jiřího Macouna.

Neocenitelným zdrojem informací byly také osobní konzultace s odborníkem na československou obrněnou techniku Dr. Ivo Pejčochem z Vojenského historického ústavu Armády České republiky, odborníkem na hospodářské dějiny Slovenka Dr. Ludovítem Hallonem z Historického ústavu Slovenské akademie věd, panem Davidem Pazderou z České Zbrojovky Uherský Brod a vojenským analytikem a publicistou Mgr. Lukášem Visingrem.

Toto téma se velmi obtížně zpracovává především z důvodu absence nebo nepřístupnosti důležitých archivních materiálů. Asi největším problémem je nedostupnost archivních materiálů bývalého podniku zahraničního obchodu Omnipol z doby před rokem 1989. Podle některých informací se archiv ztratil. Pokoušel jsem se kontaktovat současné vedení společnosti Omnipol, ale mé dotazy zůstaly bez jakékoliv odezvy nebo reakce. Dalším důležitým zdrojem jsou archivní materiály Ministerstva zahraničního obchodu, které jsou uloženy v Národním archivu. Bohužel dosud nejsou zpracovány a jejich správce mi neumožnil přístup. Podobný stav jako v případě fondů Ministerstva zahraničního obchodu panuje i u fondů Zbrojovky

Brno uložených v nezpracované podobě v depozitáři Moravského zemského archivu v Brně. Neúspěšně také skončil můj pokus získat povolení ke vstupu a nahlédnutí do archivních materiálů izraelské zpravodajské služby Mosad, kontrarozvědky Šin Bet a vojenské zpravodajské služby Aman. I přes vynikající doporučení a bezpečnostní záruky za mou osobu mi z bezpečnostních důvodů toto povolení nebylo uděleno.

2 Blízký východ po druhé světové válce

Druhá světová válka znamenala pro oblast Blízkého východu počátek rozsáhlých změn a přinesla nestabilitu, která do určité míry trvá dodnes. Do války proti nacistickému Německu a jeho spojencům se zapojila většina zemí Blízkého východu. Jako první blízkovýchodní země vyhlásil mocnostem Osy válku Irák v roce 1943. Další země jako Sýrie a Egypt se připojily formálně až v roce 1945.³

Každý velký ozbrojený konflikt přinesl změnu v rozložení moci a geopolitickém uspořádání světa. Nejinak tomu bylo i po druhé světové válce. Tradiční evropské velmoci Francie a Velká Británie vyšly z války celkově oslabeny a staly se z nich mocnosti druhého řádu. Zrodily se naopak dvě supervelmoci – Spojené státy americké a Sovětský svaz. Oba státy spolu následujících více než čtyřicet let soupeřily o vliv a moc ve světě. Jejich mocenský souboj spočíval ve dvou zcela odlišných politických i ekonomických konceptech, které považovaly za universalistické a snažily se je šířit do dalších zemí. Jejich soupeření vešlo do dějin pod pojmem studená válka. Co bylo její náplní a jak se projevila na Blízkém východě?

Velkou Británii a Francii oslabilo válka hospodářsky i politicky. Obě země měly množství kolonií a zámořských území, které ovšem nebyly schopny pod tíhou mnoha domácích problémů spravovat. Některé kolonie, především francouzské, získaly samostatnost již za války a následné pokusy o obnovení koloniálního panství vedly jen k válkám a porážce bývalého kolonizátora, jako tomu bylo v případě Francie v Indočíně. Obecně lze konstatovat, že druhá světová válka odstartovala dekolonizaci ve světě.⁴

Velká Británie považovala Blízký východ za klíčovou oblast. Do sféry jejího vlivu patřil Egypt, Palestina, Zajordánsko a Irák. Nejdůležitější zemí v regionu byl Egypt se svým Suezským průplavem. Důležitost průplavu postupem času klesala a tak se britská pozornost soustředila na Irák a jeho ropné bohatství. Ropa se v poválečném světě stala nejdůležitější energetickou surovinou a válkou poničená Británie ji potřebovala pro obnovu svého hospodářství. Palestinské mandátní území naopak přinášelo Velké Británii spíše starosti než prospěch. Již před válkou zde vypuklo povstání palestinských Arabů a Británie ve snaze zajistit klid nabídla arabské straně ústupky. Bílá kniha z roku 1939 slibovala do deseti let

³ BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Praha 2009, s. 523.

⁴ NÁLEVKA, Vladimír. *Čas soumraku. Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha 2004, s. 20-21, 25.

udělit Palestině nezávislost a postupně omezit židovské přistěhovalectví.⁵ Tyto plány vzaly za své v roce 1943, kdy Winston Churchill prosadil navýšení kvót pro židovské uprchlíky přicházející do Palestiny nad rámec počtů uvedených v Bílé knize a vytvoření židovské brigády. Situaci dále komplikovaly i židovské extrémní organizace jako Irgun, které prováděly útoky na britskou mandátní správu.⁶

Francie se v roce 1945 neúspěšně pokusila obnovit svůj vliv v regionu, když vyslala svá vojska do Sýrie, která byla od roku 1944 nezávislým státem. Návrh bilaterální smlouvy, jež by upravovala vztahy mezi oběma zeměmi, syrská vláda odmítla. Po zveřejnění podmínek, které Francie po Sýrii požadovala, propukly v zemi mohutné protesty. Do syrské záležitosti se vložili Britové, obávající se přelití nepokojů do sousední Palestiny, kde panovala napjatá situace mezi Židy, Araby a mandátní správou. Výsledkem jednání obou evropských zemí bylo rozdělení sfér vlivu. Francie si ponechala Libanon a Sýrie připadla Velké Británii. Syrská vláda proti tomuto postupu podala protest k Radě bezpečnosti OSN, ale záležitost zůstala nedořešena. Vzhledem k vážným ekonomickým problémům přikročila Francie v roce 1946 k postupnému stažení jednotek ze Sýrie.⁷

2.1 Rozdělení Palestiny

Narůstající počet židovských přistěhovalců znamenal destabilizaci a zvýšení napětí v Palestině. Britská mandátní správa se ocitla pod tlakem hned ze dvou stran. Ve snaze udržet klid mezi arabským obyvatelstvem striktně uplatňovala přistěhovalecké kvóty dle Bílé knihy. Na druhé straně tu byl tlak ze strany Spojených států amerických na neomezování židovského přistěhovalectví. Hospodářská situace v Británii se v roce 1947 stala neúnosnou a země se octla na pokraji zhroutilí. Vláda se proto rozhodla k ukončení mandátu v Palestině a předání území pod správu OSN. Valné shromáždění OSN 29. listopadu 1947 rozhodlo o rozdělení Palestiny na arabskou a židovskou část. Pro hlasovala většina členů včetně Spojených států a Sovětského svazu. Naopak proti byly delegace všech arabských států.⁸

Dne 14. května 1948 David Ben Gurion vyhlásil vznik státu Izrael a krátce nato byl nový stát napaden arabskými sousedy. Začala první z mnoha arabsko-izraelských válek. Izraelský stát obě velmoci uznaly téměř okamžitě. U Američanů měla podpora židů v jejich snažení v první řadě morální rozměr, wilsonovský přístup k právu na sebeurčení a snaha pomoci obětem

⁵ DURMAN, Karel. *Popely ještě žhavé: velká politika 1938-1991. [Díl I., Světová válka a nukleární mír 1934-1964]*. Praha 2004, s. 218.

⁶ Tamtéž, s. 223.

⁷ HOURANI, Albert Habib. *Dějiny arabského světa: od 7. století po současnost*. Praha 2010, s. 352-353.

⁸ DURMAN, Karel. *Blízký východ ve světové politice 1918-1959*. Praha 1966, s. 293-294.

holocaustu. Prezident Truman prosadil tento směr i přes odpor některých diplomatů, jež se obávali zhoršení vztahu s arabskými zeměmi. Truman také potřeboval hlasy židovské komunity pro zvolení ve druhém funkčním období a tento přístup mu je měl zajistit.⁹ Sovětský přístup byl naopak ryze pragmatický. Stalin doufal, že podpora židovského státu přinese posílení sovětského vlivu na Blízkém východě a současně oslabí vliv Velké Británie v regionu. Dalším důvodem ke Stalinově podpoře vzniku Izraele bylo revoluční prostředí a rovnostářské principy, jež se u zakladatelů židovského státu projevovaly. Tyto ideje se ukázaly jako slabé v porovnání s nacionalismem, který byl jedním z hlavních ideologických motivů při vzniku Izraele. Ve volbách zvítězila umírněná levice v čele s Ben Gurionem, který se rozhodl nepřiklonit se ani k jednomu z formujících se mocenských bloků. Definitivní zmrazení izraelsko-sovětských vztahů znamenalo přijetí finanční pomoci USA, což Stalin vnímal jako příklon k USA a začal se orientovat na podporu arabských zemí.¹⁰

2.2 Egyptská revoluce

Porážka arabských zemí a první arabsko-izraelské válce vyvolala ve většině z nich politickou krizi. Nejhorší byla situace v Egyptě, jež ve válce utrpěl značné územní ztráty. Politická reprezentace i král Fárúq se porážkou ještě více zdiskreditovaly. Hlavním tématem egyptské poválečné politiky se stala egyptsko-britská smlouva z roku 1936, na jejímž základě byly v Egyptě rozmístěny britské jednotky. Především ze strany veřejnosti sílil nátlak na revizi této smlouvy a odchod britských vojáků z Egypta. Všechna jednání skončila na mrtvém bodě, protože britští politici stažení jednotek odmítali. Rostla popularita opozičních hnutí, především Muslimského bratrstva a levice. Nespokojenost narůstala i uvnitř armády. V reakci na neúspěch ve válce s Izraelem v armádě vznikla tajná organizace Svobodných důstojníků, v jejímž čele v roce 1950 stanul major Gamál Abd an-Násir. Skupina začala připravovat vojenský převrat, jehož cílem bylo svrhnout nenáviděnou monarchii. Na poslední chvíli byl do skupiny přizván také předseda Důstojnického klubu generál Muhammad Nadžíb. Ten nepatřil přímo mezi Svobodné důstojníky, ale souhlasil se spoluprací. Samotná akce proběhla v noci z 22. na 23. července 1952. Aby Násir a jeho spolupracovníci předešli zásahu Velké Británie, kontaktovali americkou CIA a nechali si svůj plán od Američanů posvětit. Pracovníci CIA v čele se specialitou na Blízký východ Kermitem Rooseveltem došli k závěru, že vojenský převrat je jediným způsobem, jak zamezit nástupu levicově orientovaných sil.

⁹ DURMAN, Karel. *Blízký východ ve světové politice 1918-1959*. Praha 1966, s. 289.

¹⁰ KRUPP, Michael. *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška, 1948-2013*. Praha 2013, s. 29.

Dokonce Svobodným důstojníkům nabídly podporu na bázi protibritského programu, svržení monarchie a záruku investic.¹¹

Násir a jeho spolupracovníci se po převratu rozhodli zůstat v anonymitě. Generál Nadžíb se stal jejich mluvčím a po ústavních změnách na přelomu let 1952/53 mu byl udělen titul „vůdce revoluce“. Egypt se stal republikou. Mocensky zde fungovaly paralelně dvě struktury, Rada revolučního vedení (RVV) a vláda.¹² Nejdůležitější členové RVV byli zároveň členy vlády. V čele země stanul Nadžíb jako prezident i předseda vlády, Násir se stal jeho náměstkem. Nové egyptské vedení uzavřelo s Británií smlouvu o ukončení egyptsko-britského kondominia, což otevřelo možnost dalších jednání o stažení britských vojsk z okolí Suezského průplavu. Američané očekávali, že po odchodu Britů by se Egypt měl zapojit do projektu Středovýchodní obranné organizace (MEDO), na který byla navázána americká vojenská a hospodářská pomoc. RVV v březnu 1953 tyto návrhy zamítla a požadovala odchod britských vojsk. „*Britský premiér Churchill její požadavky označil za ‚Mnichov na Nilu‘ a přerušil kontakty s egyptským vedením*“.¹³ Také Američané přehodnotili svůj postoj k Egyptu. Egyptskou stranou požadovaná vojenská a hospodářská pomoc byla nakonec ze strany Spojených států poskytnuta, ale pouze ve výši jedné desetiny původní částky. Americký státní tajemník John Foster Dulles po návštěvě v roce 1953 zjistil, že Egypt je pro jeho záměry nevhodnou zemí a ztratil o něj zájem.¹⁴

2.3 Suezská krize

Ochlazení vztahů s USA znamenalo trhlinu v egyptských snahách získat americké zbraně. Na jaře roku 1955 proběhla jednání mezi zástupci Sovětského svazu a Egypta o možných dodávkách zbraní z východního bloku. Prezident Násir zpočátku využíval jednání jako prostředek nátlaku na západní země, aby souhlasily s prodejem svých zbraní Egyptu. Moskva se nechtěla v prodeji angažovat přímo a navrhla jako prostředníka Československo, které se stalo oficiálním dodavatelem zbraní.¹⁵ Nátlak na západní státy se minul účinkem a měl za následek odvolání příslibu Světové banky, USA a několika dalších zemí zčásti financovat stavbu Asuánské přehrady. Na tento krok reagoval Násir 26. července 1955, kdy vyhlásil

¹¹ WANNER, Jan. *Bitva o Suez: Studená válka, druhý arabsko-izraelský konflikt a britsko-francouzská intervence v Egyptě*. Praha 2006, s. 26-28.

¹² Rada revolučního vedení byla ve skutečnosti vojenská junta, jejímiž členy byly všichni vedoucí představitelé Svobodných důstojníků. Její nejdůležitější členové rovněž zasedali ve vládě, čímž byly obě mocenské struktury navzájem propojeny. Skutečnou moc ve státě ovšem měla RVV.

¹³ BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Praha 2009, s. 556.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha 2009, s. 56.

znárodnění Společnosti Suezského kanálu s tím, že poplatky budou využity k financování stavby přehrady.¹⁶

Velká Británie a Francie, dřívější akcionáři se rozhodly obnovit svůj dohled nad kanálem silou a uzavřely tajnou dohodu s Izraelem. Podle ní měli Izraelci zaútočit přes Sinaj na Egypt. V tomto momentě měly na scénu vstoupit obě evropské země s požadavkem na stažení obou bojujících stran z pásma průplavu. Již dopředu počítaly s tím, že Egypt tuto výzvu neuposlechne. Tím se otevřela možnost vojenského obsazení Suezského průplavu.¹⁷ Dne 5. listopadu byla spuštěna operace Mušketýr a obsazeno průlivové pásmo. Z vojenského hlediska se jednalo o dobře provedenou akci. Proti útoku na Egypt se postavil Sovětský svaz a oběma evropským zemím pohrozil jaderným útokem, pokud se z Egypta nestáhnou. Na stranu Sovětů se postavily i Spojené státy. Americká administrativa se nemohla postavit na stranu svých evropských spojenců, protože hrozilo, že by stratila sympatie arabských zemí. Poté, co Francouzi a Britové pod tlakem vlastních domácích problémů museli vyklidit své pozice vna Blízkém východě, vzniklo v regionu mocenské vakuuum, které se snažil zaplnit Sovětský svaz a tomu chtěli Američané zabránit. Velkou Británii a Francii se jednalo o politickou prohru, která definitivně ukončila jejich dosud vlivné postavení na Blízkém východě. V této roli je nahradily Spojené státy americké.

2.4 Změna americké politiky na Blízkém východě

V roce 1953 vystřídal Harryho Trumanna v Bílém domě Dwight Eisenhower a s ním přišla i nová politická koncepce, která se promítla i na Blízkém východě. Hlavní osobností a tvůrcem zahraniční politiky se stal státní tajemník John Foster Dulles. V mnoha případech se pak vykonavatelem jeho příkazů a prodlouženou rukou prosazující americké zájmy stala CIA. Nová americká zahraniční politika již neměla vyznávat „zadržování“, ale „vytlačování“ komunismu a „osvobození podmaněných národů východní Evropy“. Všechna tato prohlášení byla jen prázdnými slovy, ve skutečnosti si Američané přáli udržení současného stavu. Zmiňované osvobození mělo probíhat výlučně mírovou cestou. V praxi to znamenalo využití psychologické války a propagandy (rádia Svobodná Evropa a Hlas Ameriky).¹⁸ Na Blízkém východě se Američané pokusily nahradit Velkou Británii a Francii, neboť obě země postupně přicházely o své pozice a bylo třeba zaplnit vznikající vakuuum, kterého by mohl využít Sovětský svaz k posílení svých pozic v regionu. V první polovině padesátých let se Dulles

¹⁶ KRUPP, Michael. *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška, 1948-2013*. Praha 2013, s. 42.

¹⁷ Tamtéž, s. 42-43.

¹⁸ DURMAN, Karel. *Popely ještě žhavé: velká politika 1938-1991*. Praha 2004, s. 389-390.

postupně snažil vytvořit několik organizací ze západních a arabských zemí, jež by se staly zdí proti sovětským snahám o získání mocenských pozic. Kromě již zmíněné Středovýchodní obranné organizace to byla koncepce Severního řetězu, jenž měl zahrnovat státy Blízkého a Středního východu nacházející se v blízkosti hranic Sovětského svazu a být jakýmsi pokračováním NATO na Blízkém východě. Původní plán počítal se zapojením celé řady zemí od Turecka po Pákistán. Dílčí smlouvou v rámci tohoto projektu byl tzv. Bagdádský pakt, spojenecká smlouva mezi Tureckem a Irákem z roku 1955.¹⁹

Vznik Bagdádského paktu oficiálně vzešel z iniciativy Velké Británie a Iráku. Jeho podepsání předcházelo spor Egypta a Iráku na půdě Ligy arabských států v otázce kolektivní bezpečnosti. Irácký předseda vlády Nurí as-Saíd prosazoval rozšíření Kolektivní bezpečnostní smlouvy o nearabské země včetně Turecka a spolupráci s Velkou Británií a Spojenými státy: Jeho hlavním argumentem byla obava z rozpínání Sovětského svazu. Egypt naopak odmítal spolupracovat s nearabskými státy a především s Tureckem. Po tomto neúspěchu se Saíd odvrátil od arabských zemí. Mimo Turecka a Iráku se ke smlouvě postupně připojila Velká Británie, Pákistán a Írán. Spojené státy se do paktu přímo nezapojily především kvůli tlaku ze strany Izraele.²⁰

V lednu 1957 pronesl Eisenhower v Kongresu projev, v němž požádal obě komory o souhlas se Středovýchodní rezolucí, jak zněl oficiální název Eisenhowerovy doktríny. V projevu dále tvrdil, že sovětský zájem o oblast Blízkého východu je čistě politický a jeho cílem je šíření komunismu ve světě. Rezoluce obsahovala teze o poskytnutí americké pomoci každé zemi nebo skupině zemí na Blízkém východě s cílem rozvinout její hospodářskou sílu a udržet její nezávislost, poskytnutí pomoci a vojenské spolupráce zemím, které o to požádají, a konečně na žádost ohrožených zemí poskytnout přímou vojenskou pomoc v případě agrese ze strany států, které se nacházely pod vlivem SSSR.²¹ Dokument prošel schvalovacím procesem, ale ve skutečnosti nepřinášel řešení žádných klíčových problémů v regionu. Sověti reagovali prohlášením, že se USA snaží o ovládnutí Blízkého východu a přišli s vlastním dokumentem. Ten vyzýval velmocí, aby se zdržely vměšování do vnitřních záležitostí středovýchodních zemí, stáhly vojenské jednotky, zrušily základny a poskytly hospodářskou pomoc bez politických podmínek. USA tento návrh odmítly, protože byl zaměřen proti nim a proto, že

¹⁹ Tamtéž, s. 404.

²⁰ GOMBÁR, Eduard, PECHA, Lukáš. *Dějiny Iráku*. Praha 2013, s. 442-443.

²¹ Jan Wanner použil v knize *Ve stínu studené války* na s. 32 slovní spojení „ze strany států kontrolovaných mezinárodním komunismem“, což je jistě termín, který použil prezident Eisenhower, aby zdůraznil nebezpečnost SSSR.

SSSR zde žádné jednotky ani základny neměl. Se schválením doktríny přímo vzrostlo zapojení USA do dění na Blízkém východě.

2.5 Vznik a rozpad Sjednocené arabské republiky

Suezská válka posílila prestiž a pozice Sovětského svazu na Blízkém východě. Pro arabské země nesouhlasící s americkou politikou to znamenalo možnost volby v orientaci své zahraniční politiky. Jednou z prvních zemí přiklonivší se na stranu Sovětského svazu se stal Egypt. Egyptský prezident Násir se snažil od druhé poloviny padesátých let posilovat pozici své země v arabském světě a vybudovat z ní regionální velmoc. V dubnu 1957 se skupina jordánských důstojníků pokusila o neúspěšný převrat a plánovala také atentát na jordánského krále Husajna. Tomu se s podporou USA a Saúdské Arábie podařilo udržet situaci pod kontrolou. Vztahy Jordánska s Egyptem ochladly po té, co vyšlo najevo zapojení egyptského vojenského přidělence v Ammánu do přípravy atentátu na členy královské rodiny.²²

V roce 1957 proběhly v Sýrii volby, jejichž výsledkem byl totální propad tradičních nacionalistů a naopak vzestup strany Baas.²³ Na první pohled dopadly volby debaklem také pro syrské komunisty, ale ti měli silnou podporu mezi armádními důstojníky. Z obavy před komunistickým převratem v Sýrii se na hranicích začala shromažďovat vojska Bagdádského paktu v podobě tureckých a iráckých jednotek. Sovětský svaz pohrozil vysláním vojenských jednotek, pokud dojde k útoku na Sýrii, Egypt do země své vojáky skutečně poslal. Vzestup a radikalizace syrských komunistů vyvolala obavy u nacionalistů a části armádních důstojníků. Ti se rozhodli hledat pomoc u egyptského prezidenta Násira s návrhem na spojení obou zemí do jedné. Násir původně zvažoval spojení obou zemí do federace, ale podlehl tlaku syrských nacionalistů ze strany Baas a souhlasil s podmínkou rozpuštění všech syrských politických stran a armády. Sjednocená arabská republika vznikla 1. února 1958. Krátce po vzniku nového státního celku se rozběhla vlna zatýkání, která zasáhla i syrské a egyptské komunisty. Za tento postup si Násir vysloužil tvrdou kritiku za své návštěvy Moskvy v dubnu 1958. Naštěstí pro Násira to byla kritika pouze slovní a příslib vojenské a hospodářské pomoci zůstal zachován.²⁴

²² BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Praha 2004, s. 587-588.

²³ Socialistická strana arabské obrody

²⁴ DURMAN, Karel. *Popely ještě žhavé: velká politika 1938-1991*. Praha 2004, s. 475-477.

Na začátku šedesátých let začala v Sýrii narůstat nespokojenost vůči Egyptu, jehož zájmům bylo ve společném státě vše podřízeno. Proti Násirovi se postupně obrátila většina baasistických důstojníků, kteří původně stáli na jeho straně. Posledním impulzem pro odtržení Sýrie od Egypta se staly tzv. červencové dekrety.²⁵ V reakci na jejich zveřejnění proběhl v Sýrii 28. září vojenský převrat, za jehož provedením stáli vojenští důstojníci ze strany Baas. Násir se pokusil o diplomatické a vojenské řešení, ale obě zkrachovala.²⁶

2.6 Irácká revoluce

Vojenský převrat ze 14. července 1958 byl vyvrcholením téměř deset let trvající krize irácké monarchie. Za tuto dobu se zde vystříдалo celkem dvacet vlád. Hlavní postavou a hybnou silou byl Nurí as-Saíd, politik, který šel v čele celkem čtrnácti iráckých vlád. Jeho vládnutí bylo spojeno s obrovskými represemi vůči opozici.²⁷ Navzdory rostoucím příjmům z těžby ropy se nelepšila ani ekonomická situace. V zemi padla na úrodnou půdu také Násirova idea panarabismu. V průběhu suezské války vláda sice vystoupila proti britskému postupu vůči Egyptu, ale zároveň tvrdě potlačila protibritské protesty, jež v zemi vypukly. Šířila se nespokojenost, a to především v armádě. Po vzoru Egypta vznikla v ozbrojených silách tajná organizace Svobodných důstojníků, jež se rozhodla provést ozbrojený převrat.²⁸

Převrat uskutečnili v noci ze 13. na 14. července 1958 vojenské jednotky v čele s Abd al-Karímem Qásimem a Abd al-Salámem Árifem. Král byl zabit v průběhu násilných akcí a Nurí as-Saíd o něco později, když se pokoušel utéct ze země. Monarchie se změnila na republiku. Krátce po revoluci nastal uvnitř vládnoucí elity spor o směřování země. Skupina kolem Árifa spolu se stranou Baas usilovala o připojení k SAR.²⁹ Qásim společně s Kurdy a komunisty prosazoval samostatnost. Tato frakce v mocenském souboji zvítězila. Árif byl zbaven moci a uvězněn. Po neúspěšném povstání v Mosulu a pokusu o atentát Qásim postupně upevňoval svou moc, jež se posléze změnila v jeho osobní diktaturu. Proti jeho osobě nabírala na síle opozice v čele se stranou Baas. Vrcholem se stal vojenský převrat z 18. listopadu 1963, kdy převzala moc strana Baas ve spolupráci s Árifem. Qásim byl popraven.³⁰

²⁵ Dne 20. července 1961 vydal prezident Násir tři znárodnovací dekrety, podle nichž byly znárodněny všechny banky, pojišťovny a několik desítek soukromých společností.

²⁶ DURMAN, Karel. *Popely ještě žhavé: velká politika 1938-1991*. Praha 2004, s. 480

²⁷ Po volbách v roce 1954 Nurí as-Saíd zrušil zasedání zvoleného parlamentu a vládl pomocí dekretů. Zakázal všechny opoziční strany a tisk. Mnoho představitelů opozice a odpůrců režimu skončilo ve vězení.

²⁸ FAROUK-SLUGLETT, Marion a Peter SLUGLETT. *Irák od roku 1958: od revoluce k diktatuře*. Praha 2003, s. 55-56.

²⁹ Sjednocená arabská republika

³⁰ GOMBÁR, Eduard. *Kmeny a klany v arabské politice*. Praha 2004, s. 172-173.

3 Československo a Izrael

Stát Izrael vznikl na základ hlasování ve Valném shromáždění OSN o rozdělení Palestiny na židovskou a arabskou část. Tomuto rozhodnutí předcházelo jednání zvláštní komise OSN pro Palestinu, jejímž členem bylo i Československo. Československá diplomacie, v čele s prezidentem Benešem a ministrem zahraničí Janem Masarykem, od počátku podporovala snahy židovských politiků na vytvoření vlastního státu. Komunisté vyčkávali na stanovisko Sovětského svazu. Po Gromykově vystoupení v OSN na podporu rozdělení se na stranu Židů přidali i oni. V srpnu 1947 se konala schůzka zástupců komunistických stran ve Varšavě, kde se rozhodlo o podpoře židovské snahy o vytvoření samostatného státu.³¹

Kladný postoj Československa v době vzniku a formování Izraele položil základy dobrých vzájemných vztahů. Jejich kvalita se v následujících letech odrážela v československé vnitropolitické i mezinárodní situaci. O Izrael měly zájem obě soupeřící velmoci, ale sovětská tento zápas nakonec prohrála, což se promítlo i do vztahů s Československem. Zejména na začátku padesátých let se vzájemné kontakty dostaly na bod mrazu. Nutno podotknout, že židovský stát se snažil udržovat dobré vztahy za všech okolností, ale československé orgány svým chováním a některými akcemi tyto snahy předem odsuzovaly k neúspěchu.³² O případu uvěznění izraelských občanů bude ještě řeč.

Sovětský svaz nepodporoval rozdělení Palestiny a vznik státu Izrael ze sympatií k Židům trpícím za druhé světové války. Sovětské vedení v tom spatřovalo možnost proniknout na Blízký východ, kde tradičně dominovala Francie a Velká Británie. Nástrojem pro získání vlivu v rodícím se židovském státu měla být komunistická strana Izraele. Ta neměla mezi obyvatelstvem téměř žádnou podporu, což se projevilo v prvních volbách, v nichž naprosto propadla.³³ Izraelská vláda pod vedením Ben Guriona se rozhodla pro orientaci na západ. Sovětské vedení začalo proti Izraeli brojit a rozhodlo se začít s podporou arabských států, pro něž byla existence židovského státu nepřijatelná.³⁴ Po vzoru Moskvy se zachovaly všechny její satelity včetně Československa. To si změnou politiky bohužel velmi uškodilo. Uzavřela

³¹ NA, A ÚV KSČ, fond politické procesy, sv. 6/5.

³² ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel, Československo a Blízký východ v letech 1948-1989, Praha 2009, s. 131.

³³ Tamtéž, s. 130.

³⁴ Po parlamentních volbách v roce 1948 se nejsilnější politickou stranou v Izraeli stala strana Mapaj, která bývá označována za socialistickou, ale blíží se spíše středu až mírně doprava. Komunisté ve volbách naprosto propadli. Izraelská vláda se rozhodla požádat o půjčku Spojené státy americké, což sovětské vedení chápalo jako příklon k Západu. Vazby na USA byly v Izraeli tradičně silné, neboť tam žila silná židovská komunita a její lobování za Izraelské zájmy se stalo proslulým a funguje i v současné době.

se možnost pro československé podniky podílet se na budování izraelského průmyslu a infrastruktury.³⁵

Určité změny ve vztazích s Československem začaly po nástupu komunistů k moci v únoru 1948 a v průběhu roku 1949. Má se za to, že klíčovým bodem byly již zmíněné parlamentní volby na konci ledna 1949. V témže roce izraelské vyslanectví navrhlo rozšíření vzájemných obchodních vztahů a uzavření roční obchodní dohody. Československá exekutiva neměla k návrhu jednoznačné stanovisko. Ministerstva zahraničí a financí uzavření dohody podporovala, proti se postavilo Ministerstvo zahraničního obchodu.³⁶ Izraelská strana i nadále usilovala o navázání obchodních styků, ale narážela jen na odmítavé postoje československých úřadů, především ministerstva zahraničí. Dalším důvodem pro zhoršení vztahů mezi Izraelem a státy východního bloku bylo poskytnutí úvěru ve výši 100 milionů USD od Spojených států amerických. Izrael dostal nálepku „pomocníka imperialismu“.

Na začátku padesátých let se v Sovětském svazu vzedmula vlna antisemitismu a zasáhla i další sovětské satelity. Výsledkem se staly politické procesy, v Československu ten s „protistátním spikleneckým centrem“ v čele s Rudolfem Slánským. Při konstruování tohoto procesu byli zatčeni dva izraelští občané, Mordechaj Oren a Šimon Orenstein.³⁷ Orensteina poslal soud na doživotí, Oren dostal 15 let vězení. Odsouzení obou Izraelců přivedlo již tak špatné vzájemné vztahy na bod mrazu. Ještě před procesem a zatčením byl v roce 1952 akreditován nový velvyslanec Arié Kubový. Tento diplomat neměl s československými úřady příliš dobré vztahy pro své četné žádosti a dotazy, především v otázce emigrace. Na začátku prosince 1952 jej československé úřady označily za nežádoucí osobu a požádaly o jeho odvolání.³⁸ Tento krok byl důsledkem téměř rok trvající diplomatické roztržky mezi ministerstvem zahraničí a izraelskou ambasádou. Je třeba říci, že iniciativa v tomto případě vyšla z československé strany.³⁹

³⁵ I přes finanční těžkosti spojené se vznikem státu patřil Izrael mezi země, které své závazky splácely v celé výši, i když s častým zpožděním. Izrael navíc platil v devizách, které byly pro komunistické Československo obzvláště v padesátých letech nedostatkové. Naopak v druhé polovině padesátých let se československé podniky podílely na řadě zakázek v arabských zemích. Ty nebyly schopny splácet své závazky, na dodávané investiční celky jim stát dával několikaleté úvěry, jejichž splácení probíhalo většinou ve zboží a surovinách a často s velkým zpožděním.

³⁶ AMZV, fond Izrael 1945-1959, kr. 7, sl. 17, č. j. 104.825/49-A/V.

³⁷ DUFEK, Jiří, KAPLAN, Karel, ŠLOSAR, Vladimír, *Československo a Izrael v letech 1947-1953*, Brno 1993, s. 88-89.

³⁸ AMZV, fond TO-T Izrael 1945-1954, č. j. 414.506/54.

³⁹ Ministerstvo zahraničí odmítalo reagovat na jakékoliv dotazy, požadavky a další aktivitu izraelských diplomatů. Ministr zahraničí se s velvyslancem neseťkal celý rok. Smyslem veškerého konání bylo ochromení fungování izraelské ambasády. Oblibu izraelských diplomatů nezískali ani svou aktivitou v případě zatčení a

Olaj do ohně ve vzájemných vztazích přililo obvinění tehdejších i bývalých pracovníků izraelské ambasády ze špionáže pro Izrael a dalších kriminálních deliktů. Obžaloba se zakládala na vynucených výpovědích zadrženého Orena. Dle jeho vyjádření měl dostávat pokyny k páchání své „trestné činnosti“ přímo od vyslance. Jmenovitě se mělo jednat o bývalého vyslance Überalla, tehdejšího vyslance Kubového a tajemníka Felixe. Tato falešná obvinění posléze posloužila československých úřadům jako záminka pro prohlášení Kubového za nežádoucího.⁴⁰

Rok 1953 lze považovat za určitý zlom ve vzájemných vztazích. Po smrti Stalina začala ve východním bloku pomalu ustupovat vlna antisemitismu, což umožnilo postupně normalizovat vztahy s Izraelem. Stejně tomu bylo i v Československu. Normalizace vzájemných vztahů postupovala pomalu, protože zde stále existovalo několik nevyřešených problémů. Izrael požadoval revizi československého postoje k sionismu, vyřešení otázky svých vězněných občanů a vyrovnání vzájemných finančních pohledávek.⁴¹ Největší problém stále představoval osud obou vězněných izraelských občanů. Soud poslal Orena na patnáct let do vězení a Orensteina na doživotí. Izraelská nejvyšší místa požadovala pro oba odsouzené udělení milosti, ale prezident Antonín Zápotocký tuto možnost zamítl s tím, že se jedná o věc politickou. Šimon Orenstein byl po průtazích nakonec propuštěn v říjnu 1954.⁴² Izraelská diplomacie nepřestávala urgovat ani v otázce propuštění Orena. Zde se první úspěch dostavil v roce 1955, kdy se československé úřady začaly jeho záležitostí konečně zabývat. Soud v přezkumném řízení rozhodl, že proti Orenovi není dostatek důkazů. Na základě rozhodnutí politbyra ze 7. května 1956 generální prokurátor přerušil výkon trestu a Oren byl propuštěn.⁴³

Suezská válka vztahy mezi Československem a Izraelem opět vyhrotila, ale v roce 1957 již došlo k jejich určité normalizaci. Izraelští diplomaté v Praze neustále vyvíjeli snahu o zlepšení vzájemných vztahů a prohloubení spolupráce především v hospodářské a kulturní oblasti. Československá strana se k tomu stavěla zamítavě s tím, že by rozvoj vzájemných kontaktů

věznění dvou izraelských občanů Orena a Orensteina. V jejich případě se neustále dožadovali informací o důvodech jejich zatčení, průběhu vyšetřování atd. Na pokyn Státní bezpečnosti nebylo diplomatům umožněno se s obviněnými setkat ani jim předat dopisy od příbuzných.

⁴⁰ AMZV, fond Izrael 1945-1959, kr. 1, č. j. 101.575/53, č. j. 101.671/53, č. j. 102.418/53, č. j. 103.912/53, č. j. 139.047/52; kr. 6, sl. 3, č. j. 139.092/52.

⁴¹ Jednalo se zejména o vzájemné pohledávky z let 1948-1950. Izrael tehdy své závazky za dodané zbraně splácel, ale československá strana odmítala finančně vypořádat znárodnění nebo zabavený židovský majetek. Dále zde byl problém s účty židovských organizací v československých bankách, které Státní bezpečnost zablokovala a navrhla, aby zmíněné finanční prostředky propadly státu. Pro odpor izraelských úřadů nebyl tento záměr realizován.

⁴² DUFEK, Jiří, KAPLAN, Karel, ŠLOSAR, Vladimír, *Československo a Izrael v letech 1947-1953*, Brno 1993, s. 106.

⁴³ NA, A ÚV KSČ, f. 02/2, sv. 100, ar. j. 117, b. 36, schůze PB ÚV KSČ ze dne 7. 5. 1956.

mohl přesáhnout rozsah spolupráce s arabskými zeměmi a poškodit tak zájmy Československa v těchto státech.⁴⁴

Na počátku šedesátých let se dostalo Československo ve svém postoji k Izraeli do složité situace. Přispěl k tomu proces s Adolfem Eichmanem. Československé ministerstvo zahraničí dospělo k rozhodnutí, že má zájem na potrestání Eichmana, neboť díky jeho činnosti a rozhodnutím zahynulo mnoho československých občanů. Na druhou stranu odmítlo pomoci izraelské justici. Dne 25. srpna 1960 izraelský vyslanec v Praze odevzdal ministerstvu zahraničí nótu, v níž „vláda žádá o poskytnutí usvědčujícího materiálu proti Eichmanovi a o povolení příjezdu izraelského představitele do ČSSR za účelem shromáždění tohoto materiálu“. Československá místa reagovala s tím, že dokumenty zkoumají příslušné československé instituce a že příjezd izraelského zmocněnce do Československa není nutný. Jinými slovy Československo se rozhodlo informace o Eichmanovi neposkytnout.⁴⁵

3.1 Československá vojenská pomoc Izraeli

Československo se ve vojenské oblasti angažovalo v Izraeli ve dvou částech. První byly dodávky zbraní nejprve pro organizaci Hagana, později pro nově budované Izraelské obranné síly, do nichž se Hagana transformovala po vzniku státu Izrael. Druhou oblastí rozumíme především výcvik izraelských vojenských specialistů, zejména pilotů nebo výsadkářů. Z československých židovských dobrovolníků měla dále vzniknout brigáda, jež by prodělala výcvik v Československu a po jeho ukončení se počítalo s jejím nasazením do bojů s jako již plně vycvičenou a vyzbrojenou jednotkou.

3.1.1 Dodávky zbraní

OSN uvalila v listopadu 1947 embargo na dovoz zbraní do Palestiny, čímž velmi zkomplikovala již tak problematickou situaci organizace Hagana trpící stálým nedostatkem zbraní. Představitelé Židovské agentury v čele s Ben Gurionem vyslali své nákupčí, aby zjistili možnosti pořízení zbraní v různých zemích. Uspěli v Československu, jež se řadilo mezi největší podporovatele židovské komunity usilující o vytvoření vlastního státu. Na druhé straně měla ochota dodávat zbraně Izraelcům i praktické důvody. Československý zbrojní průmysl se po skončení války ocitl v problémech, které souvisely se ztrátou tradičních odbytišť a přebytkem zbraní po nedávno skončeném konfliktu. Možnost vývozu do Izraele přinášela řešení těchto problémů. Zároveň znamenala i možnost zbavit se do určité míry i zastaralé techniky a ještě za ni utržit v té době tolik potřebné devizy. Nutno podotknout, že

⁴⁴ AMZV, fond TO-T Izrael 1960-1964, č. j. 028.978/61-9.

⁴⁵ AMZV, fond TO-T Izrael 1960-1964, č. j. 030.100/60-9.

pro Československé zbrojovky i stát se jednalo o velmi výhodný a lukrativní obchod, protože izraelská strana obvykle platila v devizách a včas.⁴⁶

První nákupy dojednávali zástupci Židovské agentury⁴⁷ přímo se zbrojními podniky, hlavně Škodovými závody a Zbrojovkou Brno. Teprve kolem poloviny roku 1948 se do celé záležitosti začaly více zapojovat státní orgány, především ministerstvo obrany, které mělo podle zákona dávat souhlas a vykonávat dohled nad vývozem zbraní do zahraničí. Později se do systému zapojilo i ministerstvo zahraničí.⁴⁸ Československým zbrojovkám přinášely požadavky Hagany značné problémy, a to z důvodu neschopnosti dodávat zbraně a munici v požadovaných množstvích. Jako provizorní řešení byly používány zbraně a munice ze skladů vojenské správy. Zbrojovky se naopak musely zavázat, že prodej Izraeli neovlivní dodávky pro československou armádu. V případě nedodržení těchto podmínek mohlo ministerstvo obrany zamítnout vývoz.⁴⁹ Jednání o dodávkách zbraní se účastnil pouze omezený okruh osob z ministerstev obrany, zahraničí, zahraničního obchodu, hlavního štábu a zbrojních podniků. Hlavním zprostředkovatelem kontaktu mezi československou a izraelskou stranou byl do února 1948 plk. Brada, jehož později nahradil pplk. gšt. Stanislav Palla. Prvotní akce dodávek zbraní nesla krycí označení „BAP“. Známější krycí jméno DI (Důvěrné Izrael) začalo být používáno až se zahájením výcviku budoucích izraelských vojáků v Československu.⁵⁰

Největší problém představovala doprava zbraní z Československa do Izraele, neboť na oblast Palestiny se vztahovalo zbrojní embargo. Cesta přes západní Evropu se ukázala jako problematická a hrozilo zde vysoké riziko zabavení dodávek. Pro urychlení a zjednodušení přepravy vojenského materiálu do Izraele ČSR poskytla vojenské letiště v Žatci, odkud startovala letadla do Izraele.⁵¹ První lety začaly 20. května 1948. Letecký most sloužil kromě přepravy vojenského materiálu i k dopravě osob. Přes veškeré snahy o utajení letů se informace o dění na žateckém letišti dostaly na veřejnost. O dění v Žatci se začala intenzivně zajímat americká ambasáda v Praze, především o náplň práce amerických občanů

⁴⁶ Židovská agentura měla poměrně velké množství devizových prostředků především díky darům a podpoře bohatých Židů ze Spojených států amerických. Její platební morálka za dodávky byla přesným opakem pozdějších obchodů s arabskými státy, které ve většině případů nakupovaly zbraně na úvěry, jež nebyly později ani schopné splácet.

⁴⁷ V Československu působili EHUD AVRILEL ÜBERALL, pozdější izraelský velvyslanec v Praze a OTTO FELIX.

⁴⁸ DUFEK, Jiří, KAREL KAPLAN a VLADIMÍR ŠLOSAR. *Československo a Izrael 1947-1953: studie*. Praha 1993, s. 112.

⁴⁹ VHA, MNO/VIII. odbor, č.j. 1437/Taj.1948.

⁵⁰ Tamtéž, s. 120-121.

⁵¹ Jednalo se především o americké nákladní letouny s panamskou registrací a americkými letovými posádkami. Doprava financovala Židovská agentura, která rovněž najímala stroje a posádky.

pobývajících na letišti. Z důvodu zvýšeného zájmu ze strany zahraničních ambasad a médií rozhodlo ministerstvo zahraničí o ukončení akce ke dni 11. srpna 1948.⁵² Po ukončení žateckého mostu probíhaly v omezené míře lety z jiných letišť.

3.1.1.1 Zbraně pro pozemní jednotky

Izraelci měli na počátku největší zájem o dodávky pěchotních zbraní a příslušné munice. Prodávány byly hlavně zbraně staršího data výroby – předválečné přebytky po československé armádě i pozůstatky po německé armádě z dob války, tedy materiál, jehož se armáda ráda zbavila. Přesné počty bohužel nelze určit.⁵³ Mimo pěchotních zbraní Izrael požadoval dodávky poměrně velkého počtu těžkých zbraní, především tanků, dělostřeleckých zbraní a letadel. Československá strana si za obrněnou techniku účtovala mnohem vyšší částky, než za jakou se srovnatelné ne-li modernější tanky daly pořídit z válečných přebytků v západní Evropě. Z tohoto důvodu Izraelci od poptávky tanků odstoupili.⁵⁴ Kromě tanků Izraelci ve své objednávce velmi přesně specifikovali jednotlivé druhy a typy dělostřeleckých zbraní. Československé úřady zaujaly k prodeji negativní postoj, k jehož změně došlo v srpnu 1948, kdy ministerstvo národní obrany vydalo souhlas s dodáním munice k horskému kanonu vz. 36N a horské 105 mm houfnici vz. 40N s municí.⁵⁵ Mimo samotných zbraní byl do Izraele dodáván i další vojenský materiál. Jednalo se o zařízení a dokumentaci na výrobu munice ráže 7,92 mm a licenční výrobu 120 mm minometu včetně munice. Řadu požadavků ministerstvo národní obrany zamítlo, především dodávky velkého množství střelného prachu a poskytnutí licence výroby samopalu ZK 476 z produkce České zbrojovky Strakonice.⁵⁶

3.1.1.2 Letecká technika

V lednu 1948 se izraelští zástupci obrátili na československé zbrojovky s požadavkem na dodání několika typů letadel. Měli zájem především o stíhací letouny, jež by mohly být

⁵² DUFEK, Jiří, KAPLAN, Karel, ŠLOSAR, Vladimír. Československo a Izrael v letech 1947-1953: studie. Praha 1993, s. 124-129.

⁵³ Československo do Izraele dodávalo především pušky P-18, německé druhoválečné kulometry MG-34, kulometné pistole (samopaly), prvorepublikové kulometry Bren a pistole z produkce České zbrojovky v rážích 6,35mm a 7,65mm. Do pušek a kulometů byla dodávána munice v jednotné ráži 7,92mm. Dále je možné, že byly dodávány i další původně německé druhoválečné zbraně, ale z uvedeného československého značení nelze jasně určit případné německé ekvivalentní označení.

⁵⁴ Tamtéž, s. 135.

⁵⁵ VHA, MNO/hl. štáb-DI, čj. 1009/Taj.1948, čj. 1035/Taj.1948, čj. 1043/Taj.1948 Z těžkých dělostřeleckých zbraní byly dodány již zmiňované 105 mm horské houfnice vz. 40N, horské kanony 75 mm vz. 28/J a 100 mm houfnice vz. 16/19. Počty dodaných zbraní se pohybují v jednotkách kusů od každého typu. Ve větším množství byly dodávány minometry různých ráží od 59 mm do 120 mm. Vesměs se jednalo o kořistní zbraně, protože za číslem vzoru bylo velmi často uvedeno písmeno N. Dodávky obsahovaly také munici, případně náhradní díly ke zbraním, např. hlavně apod.

⁵⁶ A BZ, 425-365-1, dok. č. 13 Samopal ZK 476 byl později zaveden do výzbroje československé armády pod označením samopal vz. 24/26. Během jeho vývoje navštívil výrobní závod ve Strakonici izraelský občan Uziel Gal, pozdější konstruktér legendárního samopalu Uzi. Někdy bývá uváděno, že Uzi je kopií právě samopalu vz. 24, ale není to pravda. Uzi z československého typu však koncepčně vychází.

nasazeny do boje proti početnějším a dobře vyzbrojeným arabským letadlům, která do té doby prováděla nálety na izraelská města a pozemní síly prakticky bez odporu. Objednávka zněla na 12 až 25 kusů stíhaček Avia S-199 a 25 cvičných letadel Arado 96. Velení letectva vydalo k prodeji stíhaček kladné stanovisko s podmínkou, že prodej nesmí ovlivnit dodávky československému letectvu. Cvičné letouny uvolněny nebyly. Prodej odsouhlasila i vláda.⁵⁷ Celkem 10 letadel z první dodávky přelétlo na letiště do Žatce, kde byla rozebrána a odeslána do Izraele. Druhá dodávka zahrnovala 15 strojů přepravena stejným způsobem.⁵⁸

Stíhačky Avia S-199 představovaly jeden z mála po válce dostupných typů letadel. Letňanská Avia pokračovala po skončení války ve výrobě německých Messerschmitt Bf 109G. Letadla dodaná do Izraele postačovala k vytvoření jedné letky, jež na počátku války za nezávislost nesla veškerou tíhu bojů proti arabskému letectvu. Letadla se mezi piloty pro své letové vlastnosti a obtížné řízení netěšila velké oblibě a záhy se začalo uvažovat o jejich náhradě.⁵⁹ Společně s rozmontovanými letadly odletěla do Izraele také skupina mechaniků, kteří je měli na místě smontovat. Zároveň v Avii probíhalo školení izraelských mechaniků a pilotů. Smlouva na prodej letadel zahrnovala i dodávky letecké výstroje pro piloty, munici a náhradní díly. Celková cena kontraktu za prvních 10 S-199 činila 1 798 480 USD.⁶⁰

Izraelské vojenské velení považovalo vzhledem k nedostatkům Avia S-199 pouze za dočasné řešení a usilovalo o dodávky lepších stíhacích letadel, především typu Spitfire a Mustang. Letadla Spitfire Mk.9 E představovaly po roce 1945 páteř československého vojenského letectva. K rozhodnutí odprodat letadla donutilo československé představitel zavedení embarga na dodávky náhradních dílů a munice. Ministerstvo národní obrany vydalo v červnu 1948 souhlas s nabídkou odprodat 30 letounů bez munice a radiostanic. Izraelskému požadavku na 50 strojů ČSR vyhověla v srpnu 1948. Dohoda o prodeji zahrnovala dodání výše uvedeného počtu letadel včetně výzbroje, náhradních dílů a přídatných nádrží v jednotkové ceně 23 000 USD. Letouny postupně přelétly z různých leteckých základen, kde před předáním novému uživateli procházely revizemi. Součástí dodávek se staly i náhradní motory Merlin 66 nacházející se ve skladech.⁶¹ Přelet letounů do Izraele se uskutečnil během

⁵⁷ VHA, MNO/VIII. obor, čj. 456Taj.1948, MNO VIII. odbor, čj. 4023/Taj.1948

⁵⁸ *Encyklopedie letadel: bombardéry, stíhací letadla, námořní letadla, bojová letadla, průzkumná letadla, cvičná letadla, lehká a akrobatická letadla, vrtulníky, experimentální letadla, transportní letadla, hydroplány, dopravní letadla*. Bratislava 1998, s. 110-111.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ DUFEK, Jiří, Karel KAPLAN a Vladimír ŠLOSAR. *Československo a Izrael v letech 1947-1953: studie*. Praha 1993, s. 142-143.

⁶¹ DUFEK, Jiří, Karel KAPLAN a Vladimír ŠLOSAR. *Československo a Izrael v letech 1947-1953: studie*. Praha 1993, s. 147-149.

roku 1949 v rámci operace „Vellvetta“. Během jednoho z přeletů došlo ke zničení dvou strojů.⁶² Mimo stíhacích letadel Izrael objednal v Československu celou řadu cvičných letadel a větroňů, které směřovaly k soukromým osobám nebo letecké společnosti El-AL.⁶³

Do části věnované letecké technice lze ještě zařadit vybavení a vyzbrojení trojice izraelských bombardérů B-17 na letišti v Žatci. Tyto letouny zakoupili Izraelci z amerických vojenských přebytků a přiletěli s nimi přímo ze Spojených států.⁶⁴ Na žateckém letišti byla letadla vybavena německými zaměřovači, vrhací aparaturou a kulomety. Letecké pumy dodala ze svých skladů československá armáda. Dne 14. července 1948 odstartovala trojice létajících pevností, jak se bombardérům přezdívalo, ze žateckého letiště k náletu na Káhiru. Jejich cílem se stal královský palác, velitelství armády a letecká základna.⁶⁵

3.1.2 Výcvik vojenského personálu

Kromě dodávek zbraní nabídlo Československo izraelské straně možnost výcviku vojáků na svém území. Na rozdíl od jiných zemí byly pro izraelské frekventanty vyčleněny příslušné kapacity přímo ve výcvikových a školících zařízeních československé armády. Kurzů se účastnili jak vojáci již bojující v Palestině, tak židovští dobrovolníci z celé Evropy. Pro účastníky výcviku platily československé vojenské předpisy. Kompletní systém výcviku se podařilo vybudovat na jaře 1948. Vojáky procházející tímto kurzem lze rozdělit na dvě skupiny. Tou první byli specialisté, například piloti, druhou tvořila budovaná židovská brigáda.

V souvislosti s dodávkami letadel bylo třeba zabezpečit výcvik a přeškolení izraelských pilotů a pozemního personálu na nový typ techniky. Všichni adepti po dobu výcviku podléhali československým nadřízeným. Československá strana měla na starosti materiální a lékařské zabezpečení, o výplaty se starali izraelští představitelé. První skupina pilotů nastoupila výcvik na letišti v Českých Budějovicích v létě 1948. Mnoho z nich mělo bojové zkušenosti, protože během války působili v řadách spojeneckých letectev, především britského a amerického.

⁶² *Encyklopedie letadel: bombardéry, stíhací letadla, námořní letadla, bojová letadla, průzkumná letadla, cvičná letadla, lehká a akrobatická letadla, vrtulníky, experimentální letadla, transportní letadla, hydroplány, dopravní letadla.* Bratislava 1998, s. 110.

⁶³ DUFEK, Jiří, Karel KAPLAN a Vladimír ŠLOSAR. *Československo a Izrael v letech 1947-1953: studie.* Praha 1993, s. 146 tab. č. 4.

⁶⁴ Jiří Macoun ve své knize *České vojenské letectvo* na s. 50 uvádí, že letadla byla koupena od obchodníka se zeleninou. Karel Hellebrand ve svém článku tuto informaci rozvinul. Izraelci skutečně koupili bombardéry B-17 od obchodníka s ovocem a zeleninou, který neozbrojená letadla používal k dopravě svého zboží z Portorika do Miami.

⁶⁵ HELLEBRAND, Karel. *Letadla pro Izrael. Letectví a kosmonautika.* Praha: Magnet-Press, 1991, vol. 67, no. 4, s. 8/128-9/129, HELLEBRAND, Karel. *Letadla pro Izrael. Letectví a kosmonautika.* Praha: Magnet-Press, 1991, vol. 67, no. 5, s. 8/168-9/169.

Jejich instruktory byli většinou příslušníci 312. stíhací perutě. Tito zkušení piloti se měli přeškolit na typ S-199.⁶⁶ Současně nastoupilo k základnímu výcviku 12 izraelských občanů na letišti v Hradci Králové. V této skupině byli civilní piloti s minimálními leteckými zkušenostmi. Po ukončení základního výcviku přešla skupina na pokračující výcvik opět do Českých Budějovic. Největší skupina absolvovala výcvik v Leteckém učilišti v Prostějově. Celkem zde ve dvou skupinách působilo 44 osob, ale výcvik dokončilo o 10 méně. I zde probíhal základní i pokračovací výcvik pod dohledem československých veteránů z 2. světové války. Většina žáků se přeškolovala opět na typ S-199, ale někteří pokračovali ve specializaci na letadla Spitfire. Celkem prošlo zrychleným leteckým výcvikem v Československu 35 izraelských pilotů.⁶⁷

Na Letecké spojovací škole v Chrudimi se připravovalo celkem 25 frekventantů. Později je doplnilo dalších 10 neúspěšných z leteckého výcviku z Přerova. Vzhledem k problémům značné části studentů s pochopením vykládané látky, dokončilo kurz pouze 15 účastníků ve specializaci radiomechanik.⁶⁸ Pozemní obsluha letadel prodělávala výcvik a vzdělání ve Vyšší odborné škole leteckých mechaniků v Liberci. Celkem nastoupilo 70 frekventantů, z nichž kurz úspěšně dokončilo 55. Výcvik byl hodnocen velice pozitivně a většina cvičících dosáhla velmi dobrého hodnocení. V první fázi se specializovali na letadla S-199, později byly plány upraveny se zaměřením pozornosti na typy Spitfire a Dakota. Praktická školení probíhala na letišti v Pardubicích.⁶⁹

Společně s leteckým personálem a piloty českoslovenští instruktoři zajistili výcvik skupiny izraelských parašutistů a tankistů. Místem výcviku parašutistů se stalo nově budované zařízení ve vojenském prostoru Mimoň, jmenovitě pak výcvikové učiliště Stráž pod Ralskem a letiště Hradčany. Československým velitelem tohoto zařízení byl zkušený válečný veterán plk. Karel Paleček⁷⁰ a rovněž zde působila celá řada zkušených vojáků, kteří za sebou měli bojové zkušenosti. Výcvik izraelské skupiny v počtu 50 osob začal červenci 1948 a na jeho konci v září téhož roku zbylo pouze 24 mužů, kteří jej dokončili.⁷¹ Mezi izraelskými frekventanty byla i skupina důstojníků Hagany, kteří po absolvování výcviku v Mimoni

⁶⁶ HELLEBRAND, Karel. Letadla pro Izrael. *Letectví a kosmonautika*. Praha: Magnet-Press, 1991, vol. 67, no. 4, 8/128-9/129.

⁶⁷ A BZ, 425-360/6.

⁶⁸ A BZ, 425-362-1.

⁶⁹ VHA, MNO/V. odbor, čj. 499/Taj.1948; A MV, 425-362-5.

⁷⁰ DUFEK, Jiří, Karel KAPLAN a Vladimír ŠLOSAR. *Československo a Izrael v letech 1947-1953: studie*. Praha 1993, s. 165-166. Karel Paleček v průběhu 2. světové války působil ve zpravodajských funkcích a později velel oddělení, které vysílalo para výsadky do protektorátu.

⁷¹ VHA, MNO, nezařazeno, čj. 223/Taj.1948.

pokračovali ve studiu na velitelství výsadkových jednotek v Praze. Absolventi výsadkového kurzu opustili Československo v říjnu 1948.⁷² V souvislosti s pořízením tanků absolvovala určená skupina přeškolení na tento typ ve vojenském výcvikovém středisku u Vyškova. Kurz obsahoval jak výcvik s pěchotními zbraněmi, tak především s tankovými kanony a kulomety. Část z celkem 43 absolventů měla zkušenosti z války. Po ukončení výcviku většina vojáků nastoupila k formující se izraelské brigádě ve Vojenském výcvikovém prostoru Libavá.⁷³

3.1.3 Bojová brigáda pro Izrael

Po vzniku Izraele přišla skupina československých důstojníků v čele s kpt. Samsonem Šachtou s nápadem pomoci novému státu s budováním jeho vojska a vycvičit jednotku židovských dobrovolníků. Záměr posvětilo nejvyšší velení armády. Smlouva mezi touto skupinou a zástupci Izraele o výstavbě vojenské jednotky byla podepsána 25. června 1948. ČSR se zavázala poskytnout výcvikový prostor, instruktory a výzbroj, všechny ostatní náležitosti, především finanční stránku a transport jednotky do Izraele, měli zajišťovat sami Izraelci. Jako vhodnou lokalitu pro budování jednotky českoslovenští instruktoři vybrali výcvikový prostor Libavá. Velitelem výcviku byl jmenován mjr. Antonín Sochor, zkušený veterán z bojů na východní frontě. První dobrovolníci nastoupili k výcviku 20. srpna 1948. Během prvních dvou dnů narukovalo více než 300 dobrovolníků. V jednotce sloužily i ženy, především jako zdravotnice a spojačky. Do ukončení výcviku na počátku listopadu 1948 vzrostl počet vojáků brigády na více než 1300. Samotný výcvik provázelo mimořádné utajení.⁷⁴

Dokud se brigáda nacházela na československém území, hlavní slovo zde měli českoslovenští důstojníci. Přesto měla i svého izraelského velitele, jímž byl jmenován Salomon Jakob. Budovaná jednotka měla vševojskový charakter.⁷⁵ V září 1948 přijali příslušníci jednotky memorandum určené izraelské vládě. Požadovali schválení organizačního uspořádání brigády, uznání hodností, nasazení jednotky do bojů jako celku, uznání Salomona Jakoba jejím velitelem a sociální zajištění rodinných příslušníků jednotky. Memorandum odevzdal zástupcům izraelské vlády Antonín Sochor během své cesty do Tel Avivu. Izraelské vedení vyslovalo souhlas s navrhovanou organizací i nasazením brigády jako celku, ale další

⁷² A BZ, 425-361-4.

⁷³ DUFEK, Jiří, Karel KAPLAN a Vladimír ŠLOSAR. *Československo a Izrael v letech 1947-1953: studie*. Praha 1993, s. 171-172. A BZ, 425-362-5.

⁷⁴ BROŽ, Ivan. *Arabsko-izraelské války: 1948-1973*. Praha 2010, s. 84-85.

⁷⁵ Základem byla pěchota, kterou doplňovaly specializované jednotky v podobě tankové roty, dělostřeleckého oddílu, chemické roty, protiletadlové baterie, ženistů, obvaziště a dalších.

záležitosti se do Sochorova odjezdu již vyřešit nepodařilo. Přísliby izraelských špiček přijali vojáci jednotky příznivě.⁷⁶

S příchodem podzimu velení rozhodlo o urychlení výcviku všech součástí. Počátkem října se na základě zpráv přicházejících z Izraele rozhodlo o dalším zvýšení výcvikového úsilí s tím, že kolem 5. listopadu by jednotka měla ukončit výcvik a připravit se k přesunu. Na základě těchto rozhodnutí velení zastavilo příjem nových dobrovolníků. V druhé polovině října všechny součásti brigády podstupovaly ostré střelby. Samotný výcvik zakončilo celobrigádní cvičení, které mělo ukázat celkový stav jednotky.⁷⁷ Na začátku listopadu ukončilo středisko v Libavé svou činnost a jednotka se po skupinách začala přesouvat do Mikulova, kde byla soustředěna před transportem. Odtud probíhal přesun přes Bulharsko, Jugoslávii nebo Itálii do Izraele.⁷⁸ Část členů brigády tvořili českoslovenští vojáci v činné službě. Pokud se rozhodli odejít bojovat do Izraele, byli přesunuti do zálohy nebo posláni na mimořádnou dovolenou. Po ukončení konfliktu v roce 1949 se část z nich vrátila zpět do Československa.⁷⁹

I přes původní slib nasadit brigádu jako celek rozhodla izraelská vláda v čele s premiérem Davidem Ben Gurionem o jejím rozdělení. Toto bylo vyvoláno snahou československých a izraelských komunistů o získání vlivu v jednotce. Jejich plán počítal s tím, že po skončení války budou bývalí členové brigády v Izraeli šířit levicové myšlenky. Tento záměr se nepodařilo uskutečnit, protože v jednotce se nalézalo jen velmi málo těch, kteří by sympatizovali s komunismem.⁸⁰

Na závěr lze snad jen dodat, že budoucnost československých instruktorů a jejich židovských žáků se ukázala jako značně rozdílná. Vojáci vycvičení v Československu se po skončení války za nezávislost dočkali uznání ze strany svých nových spoluobčanů a řada z nich zaujala vysoké pozice ve státní správě či armádě své nové vlasti. Naopak řada československých občanů, kteří se zapojili do pomoci Izraeli, se především v době politických procesů dočkala pouze perzekuce ze strany komunistické moci.

⁷⁶ NA, A ÚV KSČ, f. 100/3, sv. 102, ar. j. 319.

⁷⁷ DUFEK, Jiří, Karel KAPLAN a Vladimír ŠLOSAR. *Československo a Izrael v letech 1947-1953: studie*. Praha 1993, s. 183-185.

⁷⁸ BROŽ, Ivan. *Arabsko-izraelské války: 1948-1973*. Praha 2010, s. 85.

⁷⁹ DUFEK, Jiří, Karel KAPLAN a Vladimír ŠLOSAR. *Československo a Izrael v letech 1947-1953: studie*. Praha 1993, s. 186, 188.

⁸⁰ NA, A ÚV KSČ, f. 100/3, sv. 102, ar. j. 319. BROŽ, Ivan. *Arabsko-izraelské války: 1948-1973*. Praha 2010, s. 87-88.

4 Československo a Egypt

Československo mělo s Egyptem dobré vztahy již před druhou světovou válkou.⁸¹ Velvyslanectví v Káhiře otevřela československá diplomacie již v roce 1923. Vzájemné vztahy nenarušila ani válka. Československé pozice v této arabské zemi oslabilo vítězství komunistů ve volbách v roce 1946. Egyptská vláda byla antikomunistická a egyptští občané cestující do ČSR se ocitli pod kontrolou úřadů. V otázce Palestiny československá diplomacie jasně podporovala rozdělení území na arabskou a židovskou část a vznik státu Izrael. Egyptská vláda na to nijak nereagovala a ani československá ambasáda se nestala cílem žádné z demonstrací, které se kvůli rozdělení v Egyptě odehrávaly.⁸²

Z obchodního hlediska se československým podnikům po druhé světové válce v Egyptě dařilo. Hlavním vývozním artiklem byly strojírenské výrobky, například pro egyptské železnice. Egyptský režim měl zájem především na nákupu zbraní, protože Československo platilo za jejich spolehlivého dodavatele. V letech 1946 a 1947 byly do země dodány zbraně v hodnotě 368 milionů Kčs.⁸³ Další prodej československá strana zastavila, když se vláda rozhodla podporovat Izrael v jeho boji za samostatnost. I přes dodávky zbraní Izraeli během války v roce 1948, egyptská strana neztratila o československé zbraně zájem.

Nástup komunismu v únoru 1948 a podpora Izraele československou pozici v Egyptě velmi poškodily. O zlepšení vztahů s Egyptem usiloval ministr zahraničí Vladimír Clementis, který na jednání vlády v listopadu 1948 navrhl, aby byly dodány pušky a zbraně starší provenience, než jsou prodávány Izraelcům. Návrh formuloval tak, že by se egyptské vládě prodaly „pušky staršího modelu, v čemž by nebylo celkem žádné nebezpečí, jelikož s nimi egyptské vojsko stejně neumí nakládat“.⁸⁴

V únoru 1949 jednal vyslanec Vladimír Hellmut se státním tajemníkem egyptského ministerstva zahraničí Hassunem pašou, jenž ostře kritizoval postoj Československa během Palestinské války. Také zdůraznil, že Egyptu nevadil prodej zbraní Izraeli, ale skutečnost, že československá strana nedodala Egyptu žádné zbraně. Egypt prý nemá námitek proti zemím,

⁸¹ O tomto období pojednává disertační práce Tomáše Klusoně. KLUSONĚ, Tomáš. *Československo-arabské vztahy v meziválečném období. Politické a hospodářské vztahy meziválečného Československa k arabským zemím Blízkého východu* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011.

⁸² ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel, *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, Praha 2009, s. 50-51

⁸³ DUFEK, Jiří, KAPLAN, Karel, ŠLOSAR, Vladimír, *Československo a Izrael v letech 1947-1953*, Praha, Brno 1993, s. 115.

⁸⁴ BULÍNOVÁ, Marie (ed.), *Československo a Izrael v letech 1945-1956. Dokumenty*, Praha 1993, dokument č. 65.

kteří zásobují zbraněmi obě zneprátené strany. Postupně ochabovaly útoky proti Československu v egyptském tisku.⁸⁵

Možnost dalšího prodeje československých zbraní mělo velkou podporu ze strany egyptského vedení i armády. Především vojenští představitelé oceňovali možnost získat touto cestou moderní zbraně, které jim západní země, především Velká Británie, odmítaly dodávat. Dne 24. října 1951 obě strany v Praze podepsaly obchodní a platební dohodu. Její součástí byl neveřejný dodatek, že Československo prodá Egyptu zbraně v hodnotě 6 milionů egyptských liber za dodávky egyptské bavlny. Dohoda zahrnovala objednávku 200 tanků, 200 obrněných vozidel, 60 až 100 stíhaček, 2000 nákladních a 1000 terénních vozů a různé druhy děl. Vzhledem k nedostatku zbraní pro československou armádu a počátku studené války, který byl spojen s masivním zbrojením, vláda kontrakt odmítla schválit a nepomohla ani intervence egyptského vyslance v Praze.⁸⁶

Po odmítnutí prodat Egyptu zbraně se vzájemné diplomatické kontakty omezily na minimum. Od podzimu 1950 stál v čele československého zastupitelského úřadu atašé Karel Novotný. Změnu nepřinesla ani revoluce z července 1952, kdy se moci chopili Svobodní důstojníci v čele s Gamálem Násirem. K určité obnově vzájemných styků došlo na podzim 1954, kdy se jako velvyslanec v Káhiře u prezidenta Naguíba akreditoval Arnošt Karpíšek. Nový velvyslanec o rozvíjení vzájemných styků nijak neusiloval. Důvodem byl rezervovaný postoj zemí východního bloku k novému vedení. Nevůli z jejich strany vyvolal připravovaný proces s egyptskými komunisty, kteří byli obviněni z přípravy státního převratu.⁸⁷

4.1 Hospodářské styky v padesátých letech

V roce 1953 se v Káhiře konala československá průmyslová výstava. Její bezproblémové uspořádání hodnotily československé orgány tak, že ze strany Egypta nejsou kladeny překážky pro rozšiřování vzájemných obchodních kontaktů. Roku 1954 přicestovala do ČSR egyptská obchodní delegace s úkolem projednat rozšíření vzájemné obchodní dohody z roku 1951. Zájem se soustředil především na produkty dopravního strojírenství, zdravotnického vybavení a investičních celků.⁸⁸

⁸⁵ AMZV, PZ, Káhira 1949. Mimořádná politická zpráva č. 1 – Důsledky dohody na Rhodu, přeměna vlády, č. j. 106.257, Káhira 5. 3.1949, Hellmut ; AMZV, PZ, Káhira 1949. Politická zpráva č. 1, č. j. 113.815, Káhira 20. 4. 1949, Hellmut.

⁸⁶ ZÍDEK, Petr, *Vývoz zbraní z Československa do zemí třetího světa v letech 1948-1962*, in: *Historie a vojenství*, 3/2002, s. 540.

⁸⁷ ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel, *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, Praha 2009. s. 53-54.

⁸⁸ AMZV, TO-T 1945-1954 Egypt, č. j. 412.993/54 Zpráva o hospodářských stycích.

O nové obchodní smlouvě začalo československé velvyslanectví jednat v roce 1955. V květnu téhož roku byla do Káhiry vyslána delegace v čele s náměstkem MZO, aby obchodní smlouvu spolu s doložkou nejvyšších výhod uzavřela. Měla platit tři až pět let. Delegace dále jednala o možnosti zvýšení dovozu bavlny do ČSR výměnou za odběr strojů, investičních celků a dopravních zařízení ve stejné hodnotě. Současně došlo k uzavření platební dohody, která upravovala podmínky vzájemných plateb za dodané zboží.⁸⁹

Rok 1955 představoval v československo-egyptských vztazích významný předěl. Prezident Násir se rozhodl nakoupit zbraně ve východním bloku. Neoslovil však Sovětský svaz, ale Československo. Všechny zbrojní obchody s Egyptem podléhaly souhlasu ministerstva zahraničí, obrany a dalších státních orgánů.⁹⁰ Politické byro nejprve schválilo vývoz 200 ks pistolí ráže 7,65 mm a 120 tis. nábojů stejné ráže. Československá místa tento obchod posvětila, protože se jednalo o malé množství zbraní a munice. Zisk pro Ministerstvo zahraničního obchodu byl asi 3 500 USD.⁹¹ Egypt se prohlášením o možnosti nákupu zbraní ve východním bloku snažil donutit západní státy, aby mu prodali moderní zbraně. Když nátlak selhal, prezident Násir zahájil jednání o nákupu zbraní na východě. První konkrétní požadavky padly v březnu 1955, kdy Egyptané předložili sovětskému přidělnici požadavky na tanky, letadla a děla. Koncovým dodavatelem pro Egypt mělo být sice Československo, ale většina z dodávaného materiálu pocházela ze Sovětského svazu. V srpnu 1955 schválilo Politbyro principy kontraktu. Egyptská strana měla uhradit cenu ve zboží nebo na základě poskytnutého pětiletého úvěru s úrokem tři procenta. Československo-egyptská dohoda byla podepsána 12. září, o několik dní později následovala československo-sovětská dohoda. Cena dodávky činila 921 mil. Kčs. Sovětská účast představovala 523 a československá 398 milionů. Úhrada měla proběhnout z osmdesáti procent ve zboží a zbytek ve valutách. Sověti souhlasili, že veškeré splátky ve valutách případnou československé straně.⁹²

Kontrakt se stal základem pro rozvoj obchodních vztahů mezi oběma zeměmi. Následovaly další objednávky vojenského materiálu, především náhradních dílů k již dodané technice, ale i

⁸⁹ AMZV, TO-T 1945-1954 Egypt, č. j. 115.932/55

⁹⁰ Československá vláda svým nařízením z roku 1950 zakázala jakýkoliv vývoz zbraní a vojenského materiálu do tzv. kapitalistických zemí a tehdy mezi ně patřil i Egypt. Lze říci, že toto nařízení poškozovalo vývoz především sportovních a loveckých zbraní, na které se také vztahovalo a o něž byl ve světě pro jejich kvalitu zájem. Později vláda tento zákaz zmírnila a vypracovala seznam vojenského materiálu, který mohl být vyvážen bez omezení do všech zemí světa a ten, jenž byl určen pouze pro země Varšavské smlouvy, případně další spřátelené režimy.

⁹¹ NA, A-ÚV KSČ f.02/2, sv. 34, ar. j. 44, b-6 Jednání politického byra ÚV KSČ dne 10. února 1955.

⁹² ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel, *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, Praha 2009, s. 56-57.

dodávky civilních investičních celků.⁹³ Na Vojenské akademii Antonína Zápotockého v Brně začal výcvik egyptských specialistů při využívání tankového, dělostřeleckého a spojovacího materiálu. Přimo v Egyptě působili českoslovenští instruktoři a technici, podílející se na výcviku létajícího i pozemního personálu egyptského letectva. Technici se navíc starali o kompletaci, zalétání a následnou údržbu vojenské techniky.⁹⁴

4.2 Kulturní spolupráce a vznik Českého egyptologického ústavu

Kromě vojenského materiálu dodávalo Československo do Egypta také investiční celky pro tamní průmysl. V letech 1956 až 1958 dosáhla jejich hodnota 100 mil. Kčs. Jednalo se převážně o závody na zpracování zemědělské produkce. Egypt opačným směrem vyvážel bavlnu, jež byla dále reexportována do dalších zemí a stala se cenným zdrojem valut.⁹⁵ K rozvoji vzájemných vztahů došlo i na poli kulturním. V roce 1956 pobývala v zemi československá kulturní delegace, jejímiž členy byli egyptologové František Lexa a Zbyněk Žába. Ti se obrátili na ministra školství s otázkou, zda by bylo možné zřídit československý ústav pro výzkum egyptských dějin. Ministr souhlasil a nabídl možnost účastnit se záchranných prací v souvislosti s připravovanou výstavbou asuánské přehrady. Největší problém představoval souhlas čs. vládních míst. Český egyptologický ústav vznikl v roce 1958 a prof. Lexa se stal jeho ředitelem. Káhirská pobočka následovala o rok později. Zaškolení československých odborníků před prací na záchranném programu v Núbii proběhlo v lokalitě Abúsír, jež je těžištěm českých výzkumů dodnes.⁹⁶

V rámci programu rozvoje země rozhodla egyptská vláda vybudovat u Asuánu velkou přehradu s výkonnou vodní elektrárnou, jež by pokryla potřeby nově budovaných průmyslových kapacit a zároveň regulovat množství vody v Nilu pod přehradou. Plán zahrnoval vytvoření obrovského jezera, které zasahovalo daleko na území Súdánu a zaplavilo řadu vesnic, ale i četné historické památky. Plán počítal se zahájením výstavby v roce 1960 a s napouštěním o čtyři roky později. Tento čas byl dostatečný pro přemístění obyvatel, nikoliv pro průzkum památek. V roce 1959 se egyptská vláda obrátila na UNESCO se žádostí i o

⁹³ Jednalo se především o dodávky průmyslového zařízení pro zpracování zemědělské produkce a nerostných surovin. Zařízení byla dodávána čs. podniky a na místě budování působili čs. experti, kteří dohlíželi na stavbu závodu a v počátečním provozu zaučovali místní pracovníky, kteří měli v budoucnu závod obsluhovat.

⁹⁴ VÚA, f. MNO-GŠ/SMP 1958, k. 398, sign. 30/3. Zprávy skupin vojenských specialistů v Egyptě.

⁹⁵ NA, A ÚV KSČ, f. 02/2, sv. 175, ar. j. 239, k inf. 2, schůze PB ÚV KSČ ze dne 6. 5. 1958.

⁹⁶ tamtéž, sv. 126, ar. j. 162, b. 5, schůze PB ÚV KSČ ze dne 7. 1. 1957.

pomoc při záchraně kulturního dědictví. Organizace reagovala vyhlášením mezinárodního programu na záchranu památek v dotčené oblasti Núbie.⁹⁷

Československo bylo jednou z prvních zemí, jež se k výzvě připojily. Na základě odbornosti ředitele ústavu prof. Zbyňka Žáby⁹⁸ dostala československá expedice za úkol epigrafický průzkum přibližně třetiny nilského údolí Dolní Núbie. Jednalo se o dva nesouvislé úseky, každý v délce asi padesáti kilometrů. Vzdálenost mezi nimi byla zhruba sedmdesát kilometrů. Expedice na tomto území vyhledávala a dokumentovala skalní kresby a skalní nápisy. Kromě toho provedla v oblasti povrchový archeologický průzkum. Terénní výzkumy skončily v polovině šedesátých let, ale zpracování a vyhodnocení získaných údajů trvalo mnohem déle. Výstupem nebyly jen publikované vědecké poznatky. Československo získalo jako projev uznání za poskytnutou pomoc darem část objevených památek z Núbie. Jednalo se především o některé nálezy z vykopávek v lokalitě Wádí Qinta a fragmenty kamenných a hliněných sarkofágů z dalších archeologických nalezišť. Všechny památky obdrželo Národnímu muzeu a vystavilo je v Náprstkově muzeu. Dalším a velmi důležitým důsledkem núbijských expedic byl souhlas a poskytnutí koncese egyptskou vládou na dlouhodobý výzkum na pyramidových polích v Abú Síru. Tato lokalita patřila mezi památkově nejvýznamnější a do té doby na ní, až na výjimky, působili jen egyptští archeologové.⁹⁹

4.3 Vzájemné vztahy od vzniku Sjednocené arabské republiky do poloviny šedesátých let

Po vzniku SAR začali být egyptští a syrští komunisté pronásledováni a zatýkáni. Československé vedení prozatím na tyto kroky nijak nereagovalo. Změnu pohledu na egyptskou vnitřní politiku přinesla cesta československých novinářů, kteří po svém návratu referovali o obrovských rozdílech v životní úrovni jednotlivých vrstev tamní společnosti. Vzájemné vztahy se začaly ochlazovat po požadavku pražské ambasády SAR o návrat několika syrských studentů předčasně do vlasti. Šetření kontrašpionáže ukázalo, že by tito studenti byli po svém návratu okamžitě zatčeni. Politbyro rozhodlo o jejich setrvání v ČSR i za cenu poskytnutí azylu. Navzdory zhoršeným diplomatickým vztahům neutuchal egyptský

⁹⁷ VERNER, Miroslav, Mezinárodní akce UNESCO na záchranu památek Núbie. In: VERNER, Miroslav a kol. *Objevování starého Egypta, (1958-1988): (práce Československého egyptologického ústavu University Karlovy v Egyptě)*, Praha 1990, s. 8.

⁹⁸ Prof. Zbyněk Žába se po smrti Františka Lexy stal ředitelem Československého egyptologického ústavu a byl uznávaným odborníkem v oblasti egyptské filologie.

⁹⁹ VERNER, Miroslav, Mezinárodní akce UNESCO na záchranu památek Núbie. In: VERNER, Miroslav a kol. *Objevování starého Egypta, (1958-1988): (práce Československého egyptologického ústavu University Karlovy v Egyptě)*, Praha 1990, s. 10.

zájem o dodávky zbraní a dalšího vojenského materiálu.¹⁰⁰ Československo se významně podílelo na budování Vojenské technické akademie v Káhiře v roce 1958 i na pozdějším rozšiřování o nové obory na počátku šedesátých let.¹⁰¹ Maršál Ámir při návštěvě Prahy v říjnu 1958 požádal o dodávky náhradních dílů pro již dodanou techniku v hodnotě 100 mil. Kčs, protože jejich produkce postupně končila. Jednání se vlekla a obě strany uzavřely dohodu až v roce 1960. Celkový objem zakázky přesahoval 180 mil. Kčs.¹⁰²

Úspěchy ve vojenských dodávkách se střídaly s neúspěchy v dodávkách civilních zakázek. Špatnou pověst si vybudovaly například Přerovské strojírny. Nízká kvalita jimi dodávaných zařízení se projevila při budování keramického závodu Mostorod a šamotárny Sorga. Další stížnosti plynuly z řad egyptské armády na nekvalitní munici dodávanou v letech 1955 až 1957. Pro posílení obchodních vazeb padlo rozhodnutí zřídit v Alexandrii generální konzulát.¹⁰³ V roce 1961 proběhl v Sýrii převrat, jimž se tato země osamostatnila od SAR. ČSR musela upravit počty dodávek vojenského materiálu, jenž byl nyní rozdělován mezi oba státy. Jednalo se především o náhradní díly k vojenské technice. Nevyplnilo se přání vůdců východního bloku o větším přimknutí Násira k Sovětskému svazu a jeho satelitům. Persekuce egyptských komunistů neustále pokračovala.¹⁰⁴ V roce 1962 probíhala jednání o nové hospodářské dohodě a padl návrh pozvat prezidenta Násira na návštěvu ČSR o rok později. Uvažovalo se, že by se zde mohl léčit. Plánovaná cesta se nakonec neuskutečnila.¹⁰⁵

4.4 Zbrojní obchody

4.4.1 Kontrakt 1955

Egyptský nákup z roku 1955 byla prvním velkým prodejem československého vojenského materiálu na Blízký východ od ukončení vyzbrojování Izraele. Co do objemu se jednalo o jeden z největších. Zároveň otevřel Československu dveře i do dalších zemí, které sympatizovaly se Sovětským svazem a jeho satelity, například Sýrie nebo Iráku. Vzájemné kontakty s těmito zeměmi často trvaly několik desetiletí a většinou skončily s pádem komunistické strany v Československu.

¹⁰⁰ ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel, *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, Praha 2009, s. 69-70.

¹⁰¹ NA, A ÚV KSČ, f. 02/2, sv. 181, ar. j. 247, b. 11, schůze PB ÚV KSČ ze dne 30. 6. 1958.

¹⁰² ZÍDEK, Petr, *Vývoz zbraní z Československa do zemí třetího světa v letech 1948-1962*, in: *Historie a vojenství*, 3/2002, s. 546.

¹⁰³ NA, A ÚV KSČ, f. 02/2, sv. 239, ar. j. 320, b. 16, schůze PB ÚV KSČ ze dne 17. 11. 1959; tamtéž, sv. 338, ar. j. 428, b. 13, schůze PB ÚV KSČ ze dne 13. 2. 1962; tamtéž, sv. 346, ar. j. 431, b. 3, schůze PB ÚV KSČ ze dne 17. 4. 1962; tamtéž, sv. 274, ar. j. 356, b. 17, schůze PB ÚV KSČ ze dne 23. 8. 1960.

¹⁰⁴ tamtéž, sv. 328, ar. j. 419, k inf. 1, schůze PB ÚV KSČ ze dne 28. 11. 1961.

¹⁰⁵ AMZV, TO-T 1960-1964 SAR, karton 1, č. j. 023.027/61-9.

Prezident Násir chtěl původně použít oznámení o nákupu zbraní z východního bloku jako nátlak na západní státy, aby mu prodaly své moderní zbraně. Když tato taktika selhala, skutečně se obrátil na ČSR s požadavkem na dodání vojenské techniky a dalšího materiálu. Zde je třeba podotknout, že významnou měrou se na obchodu podílel také Sovětský svaz, protože značná část požadované techniky se v ČSR vůbec nevyráběla. Na základě československo-sovětské smlouvy byla sovětská technika nejdříve prodána ČSR, jež ji následně dodala Egyptu. Smlouva mezi ČSR a Egyptem byla podepsána 12. září 1955. Československo-sovětská pak o čtyři dny později. Všechny materiál z ČSR i SSSR se shromažďoval v černomořských přístavech, odkud následoval transport do Egypta.¹⁰⁶ Celý prodej nesl krycí název Akce 105.

Smlouva rovněž zahrnovala zaškolení egyptských specialistů v ČSR a vyslání našich vojenských a civilních expertů do Egypta. ČSR se zavázalo, že poskytne technickou pomoc při montáži, zkouškách a zaučení egyptských uživatelů. Měly být též vytvořeny výcvikové plány podle druhů materiálu. Platba za tyto služby proběhla dodávkami egyptského zboží. Na techniky se nevztahovala diplomatická imunita.¹⁰⁷ Cena kontraktu dosahovala 921 mil. Kčs. Z toho činil podíl SSSR cca 523 mil. Kčs a podíl ČSR 398 mil. Kčs. Smlouva stanovila nejzazší termín dodání 1. března 1956. Dodavatelské země poskytly na materiál tříletý úvěr, jenž měl být splacen do roku 1958. Čtvrtina částky byla hrazena ve valutách, zbytek ve zboží. Celá splátka v zahraniční měně připadla po dohodě se SSSR Československu.¹⁰⁸

4.4.1.1 Akce 105

Prodej byl rozdělen na čtyři etapy. První zahrnovala letadla MiG-15 v bojové i cvičné verzi, cvičná vrtulová letadla JAK-11 a padáky. Druhá tanky T-34/85, třetí opět letadla Mig-15, tanky T-34 a terče pro vzdušnou střelbu. Poslední část obsahovala dělostřeleckou výzbroj, protipěchotní miny, tažná vozidla pro dělostřelectvo a transportéry s tažnými vozidly.¹⁰⁹ Součástí všech dodávek bylo dostatečné množství munice, náhradní motory, náhradní díly pro tři roky provozu, nářadí pro údržbu a výcvikové pomůcky.¹¹⁰ V dubnu 1956 byla podepsána

¹⁰⁶ WANER, Jan. Československo-egyptská zbrojní dohoda z roku 1955 in: *Slovanský přehled* č. 1, r. LXXXVIII, Praha 2002, s. 59,

¹⁰⁷ NA, A ÚV KSČ, f. 02/2, sv. 66, ar. j. 82, b. 19.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ První etapa: 20 ks letadel MiG 15bis, 2 ks MiG 15 UIT, 25 ks JAK 11, 50 ks padáků RAKETA. Druhá etapa: 100 ks tanků T 34/85. Třetí etapa: 60 ks letadel MiG 15 bis, 4 ks MiG 15 UIT, 100 tanků T 34/85, 4 ks terčů pro vzdušnou střelbu. Čtvrtá etapa: 50 ks kanon 122 mm, 80 ks houfnice 122 mm, 50 ks samohodného děla SU 100, 24 ks raketometů na autech, 200 ks protitankových děl 57 mm, 50 ks 85 mm, 100 000 protipěchotních min, 40 tunové a 60 tunové transportéry s tažnými vozidly.

¹¹⁰ NA, A ÚV KSČ, f. 02/2, sv. 66, ar. j. 82, b. 19.

další smlouva na 15 tanků T-34/85 a 100 samohodných děl SD-100. Podle dochovaných dokumentů Egypt odebral pouze 75 samohodných děl SD-100.¹¹¹

4.4.1.2 Dodávky ze Sovětského svazu

Některý požadovaný materiál československé podniky nevyráběly, a proto se na jejich dodání podílel Sovětský svaz. Fyzicky ale zbraně na naše území nikdy nedorazily a rovnou z výroby byly dodávány konečnému zákazníkovi. První etapa dodávek zahrnovala bombardéry Il-28 včetně cvičné verze, obrněné transportéry BTR-152, vyprošťovací tanky torpédové čluny, padáky pro trysková letadla a další materiál. Druhá obsahovala dopravní letadla Il-14, protiletadlová děla, obrněné transportéry BTR-152, radiolokační stanice, dopravní loď, minolovky, kyselinu dusičnou a munici.¹¹²

4.4.2 Budování vojenské akademie v Káhiře

Suezská krize a následný válečný konflikt zastihly v Egyptě i československé vojenské experty, jež zde pobývali i se svými rodinami. Z důvodu bezpečnosti byli jejich rodinní příslušníci evakuováni do Súdánu. V kolektivu se objevilo napětí kolem velitele skupiny generálmajora Jana Reindla. Za jeho neprofesionální přístup se na něj snášela kritika ze strany jeho podřízených. Během suezského konfliktu se nechal společně s rodinnými příslušníky expertů evakuovat i on, což jeho nadřízení v Praze chápali jako projev zbabělosti. V čele mise jej nahradil generálmajor Vladimír Hlavatý.¹¹³ Po skončení konfliktu se českoslovenští experti pustili do oprav poškozené techniky. Specialisté na protiletadlovou obranu se účastnili vypracování plánů egyptské protivzdušné obrany a radiolokačních systémů.¹¹⁴

Krátce po skončení suezské války se egyptské vedení obrátilo na Sovětský svaz s požadavkem na dodávky dalších zbraní, jež měly nahradit válečné ztráty. Cena zakázky výrazně převyšovala finanční možnosti Káhiry. Po předchozích zkušenostech se egyptskou schopností splácet své závazky bylo jasné, že budou požadovat slevu. Československo mělo zájem se dodávek účastnit. Přednostně nabízelo zastaralý vojenský materiál, který by byl jinak

¹¹¹ FRANCEV, Vladimír, *Československé tankové síly 1945-1992*, Praha 2012, str. 84

¹¹¹ Obsah dodávky: 45 ks proudových bombardérů Il-28, 4 ks cvičných letadel stejného typu, 40 ks obrněných transportérů BTR-152, 6 ks vyprošťovacích tanků, 12 ks torpédových člunů, vystřelovací padáky pro trysková letadla, padáky pro trysková letadla s čluny a kyslíkovým zařízením, průzkumné kamery pro denní a noční snímkování, zařízení pro tažení leteckých terčů, munice, pohonné látky a náhradní díly.

¹¹² Obsah dodávky: 20 ks dopravních letadel Il-14, 120 ks protiletadlových děl ráže 37 mm, 160 ks obrněných transportérů BTR-152, 4 ks radiolokační stanice P-8, dopravní loď, 4 ks minolovek, 1000 t kyseliny dusičné, pojízdné dílny, munice, pohonné látky a náhradní díly.

¹¹³ NA, A ÚV KSČ, f. KTAN-II, inv. č. 94, kr. 94, Egypt, sl. 87. Poznatzky o pobytu příslušníků čs. letectva v Egyptě, příloha k . čj. M-007044/56. Informační zpráva k příloze čj. M-007044/56 ve věci generálmajora Jana Reindla, 13. 3. 1958.

¹¹⁴ VÚA, f. MNO-GŠ/SMP 1958, k. 398, sign. 30/3. Zprávy skupiny vojenských specialistů v Egyptě.

sešrotován. Jednalo se o 75 ks tanků T-34/85, u kterých se předpokládalo nahrazení modernějšími T-54. Smlouvu o dodávce v hodnotě 150 milionů Kčs obě strany podepsaly v únoru 1957.¹¹⁵ V této době se již tanky T-34/85 v ZJSV Martin nevyráběly, protože je nahradil modernější T-54A, jehož výroba zde začala právě v roce 1957. Egyptu prodané tanky pocházely ze skladových zásob, 44 z nerealizované dodávky do Maďarska, 16 původně vrácených z Rumunska v rámci reklamace a 15 z přebytků výroby z roku 1956. Tato technika měla nahradit ztráty utrpěné během suezského konfliktu.¹¹⁶

Angažování československých odborníků v Egyptě přinášelo vládě zisk. Jen v roce 1957 činil příjem za jejich služby 15 milionů Kčs. Určitou překážkou byly nedostatečné jazykové znalosti našich expertů. Egyptská strana vyjadřovala s jejich prací spokojenost a požadovala rozšíření jejich činnosti v oblasti vojenského školství. V červnu 1958 Politbyro schválilo plán na vybudování Vojenské technické akademie v Káhiře. Akademie měla být budována podle vzoru Vojenské akademie Antonína Zápotockého v Brně, jejíž učitelé v Káhiře působili. V roce 1961 zde skupina egyptských důstojníků absolvovala postgraduální studium. Následující rok egyptský maršál Abdel Hakím Ámir rozhodl o zavedení nových specializací na káhirské akademii. Jedním z nových oborů byla raketová technika, což souviselo s nákupem sovětských balistických raket Scud¹¹⁷. Zaučení egyptských specialistů připadala našim expertům. Jejich počet se měl v letech 1963/64 zvýšit na 165 a v následujících letech dále stoupat až na 250.¹¹⁸

Na začátku šedesátých let končila výroba tanků T-34 a z něj odvozených samochodek a dalších účelových variant. Egyptská strana na to reagovala snahou předzásobit se náhradními díly a učinila objednávku v hodnotě 100 milionů Kčs. Jednání se poněkud protáhla a k podpisu smlouvy na vojenský materiál v hodnotě 180 milionů Kč došlo až v červenci 1960. Dodávky měly probíhat v rozmezí let 1960 až 1967.¹¹⁹

4.4.3 Jiné zbraně

V archivních materiálech jsou zmiňovány především prodeje těžké pozemní a také letecké techniky. Mimo to Československo Egyptu dodávalo i ruční zbraně a munici.¹²⁰ Přesný počet

¹¹⁵ FRANCEV, Vladimír, *Československé tankové síly 1945-1992*, Praha 2012, str. 84.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Taktické balistické rakety variant R-11, R-17 a R-300 Elbrus sovětské výroby. V kódu NATO SS-1 Scud. Tato přezdívka se vžila a v současné době se používá více než původní sovětské označení.

¹¹⁸ ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel, *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, Praha 2009, str. 67-68

¹¹⁹ NA, A ÚV KSČ, f. 02/2, sv. 277, ar. j. 358, b. 10, schůze PB ÚV KSČ ze dne 13. 9. 1960.

¹²⁰ Kromě zmiňovaných kulometů a samonabíjecích pušek vz. 52 se zřejmě jednalo i o samopaly vz. 26, ale tuto informaci se prozatím nepodařilo ověřit z relevantních zdrojů. V archivu jsem našel jen rusky psaný strojopis,

dodaných kusů lze dohledat pouze v případě lehkých kulometů vz. 52. První prodej proběhl v rámci již zmíněné Akce 105 a kromě kulometů zahrnoval i blíže nespecifikovaný počet samonabíjecích pušek vz. 52. Kulometry vz. 52 měly být podle rozhodnutí uvolněny ze zásob Ministerstva národní obrany v počtu 500 kusů a stejné množství mělo být uvolněno z nedotknutelných zásob 2. vojenského okruhu. Dále se počítalo s dodáním 10,5 milionu kusů 7,62 mm krátkých nábojů vz. 52.¹²¹ Nakonec byla realizace obchodu zabezpečena takto: „150 ks ze skladů, 150 ks z nedotknutelných zásob 1. vojenského okruhu pro záložní střeleckou brigádu a zbývajících 700 zbraní z nedotknutelných zásob záložních brigád 2. vojenského okruhu. K nim náleželo i 100 souprav příslušenství 1:10 a 10 souprav 1:100, 2400 zásobníků, 200 nábojových pásů, 30 milionů krátkých nábojů vz. 52 a 2 miliony svítících krátkých nábojů vz. 52“.¹²²

Finální smlouva na prodej kulometů vz. 52 byl uzavřen v únoru 1956. Celkem mělo být dodáno 1320 ks zbraní, ale Egypťané požádali o výměnu 320 ks za 7,62 mm těžké kulometry vz. 43 Gorjunov. Později svůj požadavek zřejmě stáhli, a tak bylo odesláno původně dojednané množství zbraní včetně příslušenství. Na konci roku 1956 se do Egypta dostaly další tři zbraně, u kterých byla uvedena i cena, a to 2966 Kčs za kus. V následujícím roce Egypťané obdrželi i výcvikové obrazy a řezy zbraní. Podle informací nalezených v archivních materiálech Ministerstva národní obrany z dubna 1957 bylo do Egypta dodáno celkem 3280 ks kulometů vz. 52, s jistotou však lze prokázat jen výše uvedené množství 1323 ks.¹²³ V roce 1960 se vláda Sjednocené arabské republiky obrátila na československé orgány s reklamací 60 milionů kusů munice vz.52. Československé úřady ji odmítly jako bezpředmětnou.¹²⁴

Egypt od druhé poloviny padesátých let představoval pro Československo klíčového odběratele zbraní a vojenské techniky. Objednávka z roku 1955 vstoupila do historie jako největší jednorázový československý prodej zbraní do zahraničí a především její finanční nákladnost se již nepodařilo překonat. Nutno ovšem říci, že Egypt patřil mezi země problémové a obchodování s ním přinášelo Československu spíše obtíže než přínos. V první

kde jsou uvedeny počty objednaných ručních palných zbraní, ale není zde uveden typ ani druh. O typu zbraní lze usuzovat pouze na základě typu munice, která byla v objednávce.

¹²¹ Krátké náboje vz. 52 představovaly specifickou československou konstrukci. Nábojnice byla typu 7,62x45 mm nebyla tudíž kompatibilní se sovětským nábojem 7,62x39mm používaných a automatických puškách AK-47 a karabinách SKS. K překonstruování pušek a kulometů vz. 52 na sovětské náboje došlo až v roce 1957 a takto upravené zbraně nesly označení vz. 52/57.

¹²² DUBÁNEK, Martin. *Československé 7,62mm lehké kulometry: vz. 52 a 52/57*. Praha, 2008, s. 113.

¹²³ Je možné, že v celkovém množství oněch více než 3 tisíc kusů zbraní jsou započítány i kulometry dodané do Sýrie a Jordánska. Bylo to v době, kdy Sýrie s Egyptem vystupovala společně jako Sjednocená arabská republika.

¹²⁴ DUBÁNEK, Martin. *Československé 7,62mm lehké kulometry: vz. 52 a 52/57*. Praha, 2008, s. 113-114.

řadě Egypt neměl finanční zdroje, jenž by umožnily pokrýt rozsáhlé nákupy drahé vojenské techniky. Prodej většinou probíhal na dlouhodobý úvěr, pouze menší část ceny byla splácena penězi. Úhrada probíhala většinou formou zboží, v případě Egypta to byla především bavlna, zemědělské produkty jako datle, fíky apod. Velmi často se stávalo, že země nebyla schopna celkovou částku splatit a požadovala u dodavatele poskytnutí slevy, někdy o slevu dokonce žádaly již při uzavírání smluv.

Po nástupu KSČ v roce 1948 se první polovina padesátých let nesla v duchu masivního přezbrojování československé armády a její snahou o unifikaci výzbroje se Sovětským svazem. Československé zbrojovky tak byly maximálně vytíženy a nezbývala kapacita pro výrobu na export. V této době probíhala výroba tanků jak v Martině, tak i ČKD Sokolovo Praha. V ČKD později výroba skončila a ZJVS Martin se stal jediným výrobcem tanků v Československu. Egyptská objednávka 200 T-34/85 a 50 SD-100 z roku 1955 pro podnik znamenala odbyt poloviny respektive čtvrtiny roční produkce.¹²⁵ Československá armáda musela často krýt prodej techniky z vlastních skladových zásob, přestože počty techniky jednotlivých útvarů v žádném případě nedosahovaly požadovaných počtů. Technika byla uvolňována pro potřeby Ministerstva zahraničního obchodu jako dočasná zápůjčka, ale fakticky se jednalo o předání. Slibovaná náhrada dorazila s několikaletým zpožděním.

Výhodný prodej se naskytl pouze v případě prodeje zastaralé techniky, které se armáda potřebovala zbavit a Egyptané byly ochotni za tento „šrot“ zaplatit, protože potřebovali nahradit válečné ztráty ze suezského konfliktu. Tímto způsobem se československá armáda zbavila i kulometů vz. 52, které začaly v druhé polovině padesátých let nahrazovat upravené zbraně vz. 52/57 schopné využívat tehdy zaváděnou municí vz. 43 sovětské provenience.

V případě Egypta se v archivních materiálech často objevují informace, které se nezakládají na pravdě, i když je někteří, především zahraniční badatele, vydávají pravdivé a získané z hodnověrných zdrojů. Nutno podotknout, že se jedná o zahraniční zdroje. Jako konkrétní příklad lze uvést dodávku bombardérů Iljušin Il-28 československé výroby. Dle neproověřených informací mělo Československo v druhé polovině padesátých let vyrobit pro Egypt 70 těchto letounů včetně cvičné verze.¹²⁶ Je pravdou, že se toto letadlo v Československu licenčně vyrábělo, ale pouze pro potřeby československé armády.

¹²⁵ FRANCEV, Vladimír, *Československé tankové síly 1945-1992*, Praha 2012, s. 84.

¹²⁶ KOLLER, Martin. Il-28. *A Report: měsíčník Ministerstva obrany ČR*[online]. 1997, roč. 2011, č. 12, s. 44. [cit. 2015-02-14]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?pgid=226&conn=1533&pg=3>.

V domácích archivech se žádnou informací o exportu najít nepodařilo, a proto ji čeští experti považují za nepravdivou.¹²⁷

¹²⁷Tato informace pochází z archivních materiálů CIA. Il-28 byly součástí zakázky z roku 1955, ale pocházely z výroby v Sovětském svazu. Jako koncový dodavatel však bylo v dokumentech uvedeno Československo. Odtud zřejmě analytici CIA usoudili, že letadla pocházela z československé výroby.

5 Československo a Sýrie

Kontakty obou zemí existovaly již před druhou světovou válkou. Vzájemné vztahy se rozvíjely především v hospodářské rovině. Od roku 1926 zde fungovalo i diplomatické zastoupení. Za války čs. exilová vláda uznala syrskou samostatnost. Krátce před nástupem komunismu v ČSR bylo v Bejrútu zřízeno vyslanectví, jež bylo společné pro Sýrii a Libanon. Do pádu prozápadního vojenského režimu v polovině 50. let neexistovaly mezi Sýrií a ČSR žádné významnější kontakty vyjma hospodářské oblasti. Ekonomická spolupráce navázala na předválečný stav, kdy se budovaly průmyslové podniky. Československo se později stalo privilegovaným dodavatelem především vojenského materiálu. Politické kontakty se odvíjely od aktuální syrské vnitropolitické situace.

5.1 Vzájemné vztahy

V roce 1954 padl vojenský režim Adíba aš-Šišakího. Sýrie se začala orientovat na Sovětský svaz a ostatní země východního bloku. Československá vláda reagovala zřízením vyslanectví přímo v Damašku, jež mělo být podřízeno úřadu v Bejrútu. Dynamický rozvoj vzájemných vztahů si vynutil jmenování vyslance sídlícího přímo v Damašku, jimž se v roce 1956 stal Josef Žabokrtský.¹²⁸ Krátce po začátku fungování čs. zastupitelského úřadu v dubnu 1955 se syrská vládní místa obrátila na československou vládu s požadavkem na dodání německých samohybných děl. Požadovaný typ nebyl k dispozici, ale vláda nabídla trofejní německá samohybná děla a tanky. Tento obchod se stal základem vzájemné spolupráce v otázkách vojenské techniky na dalších třicet let.¹²⁹

Nákup zbraní znamenal pro obě země první politické kontakty. V létě 1955 zavítala do Prahy syrská parlamentní delegace. Její návštěva a pobyt v ČSR byl spojen s celou řadou nedostatků, skandálů, nedorozumění. Některé prohřešky hostitelé po upozornění se strany komunistického poslance Bagdáše napravili ještě během pobytu.¹³⁰ Československo-egyptská zbrojní dohoda otevřela možnost dalších dodávek zbraní také do Sýrie.¹³¹ V letech 1956-58

¹²⁸ ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel, Československo a Blízký východ v letech 1948-1989, Praha 2009, s. 272-273

¹²⁹ NA, A ÚV KSČ f. 02/2, sv. 46, ar. j. 43, b. 15.

¹³⁰ AMZV, TO-T 1955-1959 Sýrie, č. j. 422.262/55 Zpráva o pobytu syrské delegace.

Po příjezdu syrské parlamentní delegace se konala uvítací hostina, která se konala v naprosto nevyhovujícím podniku a řada poslanců si stěžovala na špatnou kvalitu jídla. Z počátku zajišťoval dopravu delegace autokar, ale po upozornění komunistického poslance Chálida Bagdáše, že většina poslanců jsou syrští statkáři zvyklí jezdit výhradně v osobních automobilech, byl způsob dopravy změněn a autobus nahradily Tatra plány. Při pobytu v Karlových Varech delegace pobývala v nevyhovujícím hotelu. Někteří členové byli dokonce ubytováni na pokojích s manželskou postelí. Syrské poslance také zaskočilo, že českoslovenští hostitelé požadovali zaplacení věnce, který položili u mauzolea Klementa Gottwalda.

¹³¹ Československo uzavřelo s Egyptem v roce 1955 obří zakázku na dodávky zbraní všeho druhu, od pěchotních zbraní přes tanky až po letadla. Dodávka se realizovala ve spolupráci se Sovětským svazem, jenž vyráběl některé

bylo uzavřeno celkem šest smluv v hodnotě 410 milionů Kčs. Na dodávkách se podílel i Sovětský svaz.

Vojenské dodávky otevřely možnost i civilním zakázkám. Největší byla stavba rafinérie v Homsu. Syrská vláda vyhlásila výběrové řízení na dodavatele stavby v polovině roku 1956 a oslovila Československo jako jednoho z možných dodavatelů. O zakázku se dále ucházely firmy z Velké Británie, Itálie, Sovětského svazu a Německé spolkové republiky. Do užšího výběru vedle Československa postoupila Itálie, Německá spolková republika a Velká Británie. Největší soupeření probíhalo mezi československou a britskou nabídkou. Syrská výběrová komise označila tu československou jako cenově nejvýhodnější. Na druhé straně existovala zde i skupina politiků a expertů, jež československou nabídku odmítala. Do Československa přijel egyptský expert, který měl za úkol zhodnotit československou nabídku. Návštěva Stalinových závodů ho nijak neohromila. V hodnotící zprávě uvedl, že Československo je schopno technické zařízení dodat, ale nedoporučil odebrat technologii platformingu z důvodu nezkušenosti na československé straně. Smlouva o dodávce zařízení byla uzavřena v roce 1957. Hodnota kontraktu činila 110 milionů Kčs. Československo poskytlo na dodávku osmiletý úvěr. Hlavním dodavatelem byla První brněnská strojírna a prodejcem podnik zahraničního obchodu Technoexport. Rafinérie měla být dodána jako zakázka na klíč. Od počátku stavbu doprovázely problémy. Zpožďovaly se dodávky technologických zařízení i vysílání československých specialistů a montérů. Na stavbě se přímo v Sýrii podíleli jak techničtí odborníci, tak dělníci z dodavatelských firem. Pro československou vládu představovala stavba velmi prestižní záležitost. Problémy byly řešeny na politbyru, které rozhodlo učinit všechny kroky ke zjednání nápravy. Všechny problémy se podařilo odstranit a rafinerii dokončit a uvést do provozu tři měsíce před plánovaným termínem.¹³²

Vznik Sjednocené arabské republiky chápala čs. vládní místa jako posun „doprava“. Československá diplomacie hodnotila sjednocení Sýrie a Egypta do společného státu ve své koncepci vztahů k Sýrii z roku 1962 takto: „*pod rouškou demagogických a nacionalistických hesel se syrské a egyptské buržoazii podařilo zneužít [...] sjednocovacích snah syrského lidu a dne 1. února 1958 vytvořit jednotný stát, který znamenal nastolení protidemokratického*

poptávané zboží. Touto zakázkou si Československo udělalo dobré jméno i u dalších zemí na Blízkém a Středním východě. Byly to země, jejichž režim nemohl nakupovat zbraně u západních států nebo nechtěl přímo obchodovat se Sovětským svazem.

¹³² AMZV, TO-T 1955-1959 Sýrie, č. j. 010.784/57 Rafinace ropy pro Sýrii.

prezidentského systému v Sýrii“.¹³³ Vstup Sýrie do tohoto svazku s Egyptem měl za následek ochlazení vzájemných vztahů, což se mimo jiné projevilo změnou statutu vyslanectví na generální konzulát.¹³⁴ Komunisté přestali být tolerováni a předseda syrské komunistické strany Chálid Bagdáš žil v Praze v exilu. Pobýval zde v letech 1958-1961.¹³⁵ Návrat mu byl umožněn až po odtržení Sýrie od Egypta.¹³⁶ Nový režim se Sovětskému svazu a jeho satelitům příliš nezamlouval. Byl hodnocen jako příliš „buržoazní“.¹³⁷ Syřané přesto přišli s požadavkem na dodání dalšího vojenského materiálu. Jednalo se o zařízení na ošetření munice, pro opravy automobilů, radiostanic a zbraní. Součástí dohody bylo vyškolení syrských technických specialistů na vojenské akademii v Brně a dalších vzdělávacích zařízení československé armády. Dohoda podepsaná v červenci 1962 stanovila poskytnutí úvěru ve výši dodávky 44 milionů Kčs na 4 roky. Úvěr měl být uhrazen z 25 % v devizách a zbytek částky ve zboží.¹³⁸

5.2 Dodávky speciálního materiálu

Označení speciální materiál se objevuje v dokumentech československých orgánů jako krycí heslo pro vojenský materiál. Lze pod něj schovat vše od nábojů a pušek přes tanky až po letadla. První požadavek syrské strany na dodávky zbraní se objevil v roce 1955. Syřané tehdy měli zájem o samohybná děla¹³⁹, jež ovšem v ČSR nebyla k dispozici. Místo toho byly nabídnuty kořistní německé tanky T-40/75 (Pz Kpfw IV) a samohybná děla SD-75/40 (StuG III). Syřané poptávali německou druhoválečnou techniku, protože v předchozích letech stejné typy tanků a samohybných děl nakupovali ve Francii. Kontrakt na 45 tanků a 12 samohybných děl v hodnotě 5 134 000 Kčs byl podepsán v květnu 1955.¹⁴⁰ Součástí objednávky byl rovněž

¹³³ AMZV, f. PK, 26. 4. 1962, č. j. 024.860/62/9

¹³⁴ AMZV, TO-T 1955-1959 Sýrie, č. j. 031.840/59 -9 Omezení konzulární činnosti

¹³⁵ Bagdáš neměl u pracovníků zahraničního oddělení ÚV KSČ příliš dobré jméno. Náklady na pobyt celé rodiny hradila československá strana. Bydlel ve vile patřící KSČ, měl k dispozici obsluhující personál, Jemu i rodině byla poskytována zdravotnická péče i rekreace a dostával kapesné. Po československých soudruzích požadoval především prostředky pro zahájení ilegální činnosti syrských komunistů, kteří měli svou základnu v Libanonu. Mělo se jednat o tiskařské potřeby včetně rozmnožovacího stroje a vysílačky pro spojení mezi domácími a exilovými skupinami. Nevhodně se vyjadřoval k vysílání arabské sekce Československého rozhlasu o dění v Sýrii a požadoval výměnu jeho vedoucího. Často docházelo ke střetům mezi Bagdášem a obsluhujícím personálem. Jako muslim měl občas problémy s ženami na některých pozicích, jež byly v islámském světě vyhrazeny pouze mužům.

¹³⁶ ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel, Československo a Blízký východ v letech 1948-1989, Praha 2009, s. 276.

¹³⁷ NA, A ÚV KSČ, f. KTAN-II, inv. č. 513, kr. 220, č. j. 022.025/65-9, 1965 „Znovuzřízení samostatné republiky v Sýrii se dostala k moci pravicová buržoazie, která i když se navenek hlásila k odkazu liberálního režimu z let 1951 – 1957, bránila se z obav o vlastní existenci novému nástupu pokrokového hnutí v zemi.“

¹³⁸ ZÍDEK, Petr, Vývoz zbraní z Československa do zemí třetího světa v letech 1948-1962, in: Historie a vojenství 3/2002, s. 539-540.

¹³⁹ Původně byla požadována samohybná děla Hummel SHF 18. Ta sice byla do výzbroje československé armády zařazena jako kořistní technika, ale k jejich vyřazení a sešrotování došlo již na konci čtyřicátých let.

¹⁴⁰ Součástí dodávky byly i náhradní díly. K tankům byly dodány náhradní hlavně pro děla celá i tanková děla. Pro oba typy byly dále dodány motory a náhradní díly k podvozkům.

požadavek na zařízení pro výrobu munice ráže 12,7 mm a 20 mm. To československá strana odmítla s odůvodněním, že se jedná o utajenou zbrojní výrobu. Výše zmíněný obchod byl pro ČSR velmi výhodný. Stará německá technika měla vzhledem k nedostatku náhradních dílů a svému stáří pro československou armádu cenu šrotu, který se podařilo velmi výhodně zpeněžit.¹⁴¹ V roce 1956 Syřané vznesli požadavek na další samohybná děla v počtu 20 ks. Opět se jednalo o německý druhoválečný typ SD 75/40 (StuG III)¹⁴² Tanky P-IV bojovaly ještě v šestidenní válce, kde Izraelci jeden kus ukořistili. Tento exemplář se stal exponátem v muzeu izraelské obrněné techniky v Latrunu.¹⁴³

V letech 1956-1958 bylo uzavřeno celkem šest smluv za 415 milionů Kčs. Ve dvou případech československá strana poskytla slevu, takže celková uhrazená částka činila 410 miliony Kčs. K jednotlivým zakázkám neexistují seznamy dodávaného materiálu, pouze celkový soupis objednaného zboží. Jednalo se o pěchotní zbraně, tanky, samohybná děla, dělostřelecké zbraně, obrněné transportéry, nákladní vozidla a letouny Mig-15.¹⁴⁴ Většina dodané techniky pocházela z produkce československého zbrojního průmyslu, výjimkou byly obrněné transportéry BTR-152, jež vyrobil Sovětský svaz. Československo působilo pouze v roli dodavatele. Dále dodávky obsahovaly munici a náhradní díly k již prodaným zbraním.¹⁴⁵ Na vše poskytla československá vláda úvěr se splatností tři až čtyři roky. Čtvrtina částky měla být splacena v britských librách, zbytek ve zboží. Prodej se slevou a na splátky představoval jedinou možnost, protože Syrská strana nedisponovala dostatečným kapitálem pro uhrazení celé částky ve volně směnitelných devizách.¹⁴⁶

Další velký požadavek na vojenský materiál přišel v roce 1963. Syřané projevíli zájem o dvacet kusů cvičných letadel Aero L-29 Delfin s příslušenstvím a náhradními díly. Syrská strana měla zájem též o náhradní díly na dříve pořízenou techniku. Jednalo se o dodání

¹⁴¹ NA, A-ÚV KSČ f.02/2, sv. 46, ar. j. 43, b-15.

¹⁴² FRANCEV, Vladimír, Československé tankové síly 1945-1992, Praha 2012, s. 83.

¹⁴³ MÁDL, Michal, VISINGR, Lukáš. Izraelské muzeum Latrun, in: *ATM*, 10/2009, Praha 2009, s. 81.

¹⁴⁴ Dodávka zahrnovala 9mm samopal vz. 23/25 (28 000 ks), ruční granáty, lehké kulometry vz. 52 (2 500 ks), tarasnice T-21, protiletadlové kanóny vz. 44 (32ks), 122 mm houfnice vz. 38 (56 ks), samohybná děla SD-100 (36 ks), tanky T-34/85 (120 ks), raketometry, letadla Mig-15 (20 ks), obrněné transportéry BTR-152 (120 ks) a několik set nákladních vozidel Praga V3S a Tatra 111.

¹⁴⁵ V tomto případě se jednalo zejména o náhradní díly a příslušenství k dodaným německým tankům, v této době již beznadějně zastaralým. Hlavní problém představovalo zajištění dostatečného množství náhradních dílů. Československá armáda ve svých skladech jistě množství tohoto materiálu měla. Syrský zájem pro ni představoval možnost, jak nepotřebný materiál ještě velmi dobře zpeněžit. Tanky T-40/75 byly z ČSLA vyřazeny v roce 1955 a rozebrány na náhradní díly nebo sešrotovány. Samohybná děla SD 75/40 vydržela v malém počtu ve sužbě až do roku 1960. S dodávkami munice měli Syřané rovněž problémy. Koaxiální kulometry tanků byly v ráži 7,92 mm. Ta nebyla kompatibilní s kulometnou municí používanou v kulometech československé a sovětské provenience.

¹⁴⁶ ZÍDEK, Petr, Vývoz zbraní z Československa do zemí třetího světa v letech 1948-1962, in: *Historie a vojenství* 3/2002, s. 539.

zařízení pro opravy zbraní, automobilní, letecké a spojovací techniky. Odhad stanovil předpokládanou cenu poptávaného zboží na 160 milionů Kčs. Předsednictvo ÚV KSČ po vyjádření jednotlivých ministerstev dalo k uzavření dohody souhlas. Počítalo se s objemem materiálu v hodnotě 140 milionů Kčs v letech 1964-1967. Největší položkou byla cvičná letadla za 120 milionů Kčs. Na financování poskytla československá strana šestiletý úvěr, jenž byl splácen ročně v letech 1964-1970. Technika měla být hrazena podle modelu čtvrtina v britských librách a zbytek ve zboží. Platby za technickou pomoc probíhaly hotově. Obě strany smlouvu podepsaly v roce 1964.¹⁴⁷

Československo si u Syřanů vybudovalo postavení spolehlivého dodavatele vojenské techniky. Z tohoto renomé těžilo až do pádu komunistického režimu v listopadu 1989. Ve většině případů se prodej uskutečňoval formou dlouhodobých úvěrů a jen část celkových cen byla hrazena v penězích. Mnohem více se využívalo plateb ve zboží. To se netýkalo jen Sýrie, ale i dalších rozvojových zemí. První dodávky zbraní z Československa neznamenal pro syrskou armádu cestu k unifikaci výzbroje a munice. Spíše naopak. Kořistní německé tanky a samohybná děla používaly naprosto odlišnou municí, než jen o něco později dodávané tanky a samohybná děla sovětského typu, ovšem licenčně vyráběná v československých zbrojovkách. Z dostupných pramenů bohužel nelze zjistit, zda tanky T-34 pocházely z ČKD Sokolovo, Škody Plzeň nebo slovenského Martina. Samohybná děla SD 100 se vyráběla výhradně v Martině.¹⁴⁸

Určité nejasnosti panují kolem dodávek kulometů vz. 52 a samonabíjecích pušek vz. 52. V roce 1956 syrská strana požádala o poskytnutí vzorků obou zbraní na testy s možností dalšího nákupu. Deklarovala předběžný zájem odebrat přibližně 2000 kulometů a nespécifikovaný počet samonabíjecích pušek. Politbyro s odesláním zbraní vyslovilo souhlas. Testy splnily očekávání. Objednávka činila 2500 ks zbraní. Kolem zásilky se vznáší otazník, zda kulometry skončily u syrské armády nebo byly dále exportovány. V téže době Syřané požadovali přibližně stejné množství zbraní, které měly být předány jako dar jordánské národní gardě. Ministerstvo zahraničního obchodu požadavku vyhovělo a uzavřelo smlouvu na dodávku 2500 kulometů vz. 52 včetně náhradních dílů, příslušenství a 1 milionů nábojů.¹⁴⁹ Vzhledem k velkému množství dodaných kulometů a samonabíjecích pušek Syřané zahájila

¹⁴⁷ NA, A ÚV KSČ f. 02/1, sv. 34, ar.j. 37 bod 14. Zápis z jednání předsednictva ÚV KSČ ze dne 6. září 1963.

¹⁴⁸ FRANCEV, Vladimír, Československé tankové síly 1945-1992, Praha 2012, s. 82.

¹⁴⁹ DUBÁNEK, Martin a kol., Československé 7,62mm lehké kulometry: vz. 52 a 52/57, Praha 2008, s. 114.

jednání o možnosti licenční výroby nábojů 7,62x45mm.¹⁵⁰ Politbyro ÚV KSČ požadavek schválilo s podmínkou zachování výrobního tajemství a zákazu exportu do třetích zemí. Zde je nutno podotknout, že tato munice představovala československé specifikum a na sovětské náboje se přešlo až později. Československo uplatnilo licenční poplatek ve výši 1-3 % z maximálního množství vyrobeného za 5 let. Za realizaci smlouvy odpovídal R. Dvořák z MZO ve spolupráci s V. Ouzským z ministerstva průmyslu a ministrem obrany arm. gen. Bedřichem Lomským.¹⁵¹

¹⁵⁰ Kulometry vz. 52 a samonabíjecí pušky vz. 52 byly od počátku konstruovány pro československý náboj 7,62x45mm. V roce 1957 došlo v rámci standardizace munice armád Varšavské smlouvy na přestavování zbraní pro sovětský náboj 7,62x39mm vz. 43, jenž byl používán v sovětských samonabíjecích karabinách SKS a především úročných puškách AK-47. Československé zbraně byly přeznačeny na kulomet vz. 52/57 a samonabíjecí puška vz. 52/57.

¹⁵¹ DUBÁNEK, Martin a kol., Československé 7,62mm lehké kulometry: vz. 52 a 52/57, Praha 2008, s. 115

6 Československo a Irák

Irácké království patřilo mezi země, se kterými mělo Československo diplomatické a obchodní kontakty již mezi světovými válkami.¹⁵² V roce 1930 ČSR zřídilo honorární konzulát. Irák spadal do kompetence československého velvyslanectví v Íránu. K jeho zániku došlo se vznikem Protektorátu, ale již v roce 1942 byl úřad obnoven exilovou vládou v Londýně. Po skončení války spravoval irácké záležitosti i nadále zastupitelský úřad v Teheránu. Velvyslanec Miroslav Kunderát odešel v roce 1948 do exilu a irácká agenda přešla na zastupitelský úřad v Bejrútu. Až do irácké revoluce v červenci 1958 vzájemný styk neprobíhal ani na diplomatické, ani na obchodní úrovni.¹⁵³

Červencová revoluce přinesla v Iráku změnu vlády i státního zřízení. Země se stala republikou a do jejího čela se postavil plukovník Qásim. V otázce zahraniční politiky byla opuštěna orientace na západní státy. Kromě Sovětského svazu byly navázány také diplomatické vztahy s Československem. Československá vláda se rozhodla uznat nové zřízení 16. července 1958. Předseda vlády Viliam Široký odeslal telegram, v němž Qásimovi oznámil uznání republikánské vlády a zájem dále rozvíjet vzájemné kontakty. Velvyslancem v Bagdádu se stal Josef Žabokrtský.¹⁵⁴

V dubnu 1959 se do Iráku vypravila československá kulturní delegace v čele s ministrem školství a kultury Františkem Kahudou. Jednalo se o první delegaci na úrovni ministra, jež do Iráku odcestovala. Dále byli přítomni i zástupci Čs. rozhlasu a Technoexportu. Hlavním bodem jednání bylo uzavření československo-irácké kulturní dohody, která mimo jiné obsahovala možnost účasti československých archeologů na vykopávkách na iráckých nalezištích a zahrnovala dohodu o vyslání přibližně stovky studentů do ČSR. Menší část měla studovat za československá stipendia. Na rok 1960 se počítalo s otevřením československého kulturního střediska, které by mimo jiné připravovalo irácké studenty ke studiu na československých univerzitách. V rozhovoru s plukovníkem Qásimem ministr Kahuda uvedl, že ČSR nechce pomáhat Iráku pouze v oblasti školství, ale též hospodářské.¹⁵⁵

¹⁵² Více viz disertace Tomáše Klusoně: KLUSONĚ, Tomáš. Československo-arabské vztahy v meziválečném období. Politické a hospodářské vztahy meziválečného Československa k arabským zemím Blízkého východu [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011.

¹⁵³ ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel, *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, Praha 2009, str. 91.

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 92.

¹⁵⁵ NA, A ÚV KSČ, f. KTAN – II, inv. č. 193, ka. 105, Zpráva o zájezdu československé kulturní delegace do Iráku.

Československo se stalo pro Irák důležitým partnerem. Významné byly vzájemné obchodní kontakty. Do Iráku se dodávaly investiční celky¹⁵⁶ a posílali experti.¹⁵⁷ Irák naopak do ČSR vysílal na základě dohod vysokoškolské studenty. Výhodou ve vzájemném styku bylo, že se v Iráku těžila ropa a země platila za zboží i investiční celky hotově bez nutnosti čerpání úvěrů, jako v případě jiných arabských zemí, například Egypta.

Kromě oficiálních činitelů byli českoslovenští představitelé v kontaktu i s opozičními skupinami, hlavně s iráckými komunisty a funkcionáři Demokratické strany Kurdistánu. Iráčtí komunisté zpočátku s Qásimem spolupracovali, protože pro něj představovali oporu proti nacionalistům a stoupcům strany Baas. Ti usilovali o připojení k Sjednocené arabské republice. Po nastolení Qásimovy osobní diktatury se postavení komunistů začalo postupně zhoršovat. Informace o tom přicházely nejen od iráckých soudruhů, ale i v hlášeních ze zastupitelského úřadu. Zprávami se zabývalo kolegium ministra zahraničních věcí, které dospělo k názoru, že linie zahraniční politiky zůstala nezměněna, a proto není potřeba měnit koncepci vzájemných vztahů.¹⁵⁸

V únoru 1963 provedla strana Baas mocenský převrat. Československá vláda po souhlasu prezidenta Antonína Novotného režim uznala.¹⁵⁹ Nová irácká exekutiva rozpoutala masové represe proti iráckým komunistům a jejich sympatizantům. Zatýkáni byli skuteční komunisté i ti pouze domnělí. Řadu zatčených bez soudu popravili.¹⁶⁰ Chování a postup baasistického režimu vyvolal náležité reakce v celém východním bloku, včetně Prahy. Předsednictvo ÚV KSČ na základě informací ministerstva zahraničí rozhodlo o některých změnách ve vzájemných vztazích s Irákem. K návratu velvyslance a postupné normalizaci vztahů došlo po listopadovém převratu, kdy se k moci dostali vojáci v čele s Árifem.¹⁶¹

V době baasistického teroru byla navázána intenzivní spolupráce s Demokratickou stranou Kurdistánu (PDK). V červenci 1963 přijel do Prahy zástupce PDK Džalal Talabání, který se zde sešel s bývalým velvyslancem v Iráku Josefem Žabokrtským. Na jeho doporučení jej přijal náměstek ministra zahraničí Vilém Pithart i tajemník ÚV KSČ Čestmír Císař. Hlavním

¹⁵⁶Jako investiční celky se označovaly stavby průmyslových podniků a dodávky výrobních zařízení. Na výstavbě v cílové zemi se přímo podíleli čeští odborníci a montéři, jež po zahájení provozu zaškolovali místní pracovníky, kteří měli v podniku pracovat.

¹⁵⁷Do převratu v roce 1963 působilo v Iráku celkem 72 civilních specialistů. Převažovali mezi nimi vysokoškolští pedagogové působící na univerzitách v Bagdádu a Mosulu.

¹⁵⁸ AMZV, f. PK, 26. 7. 1962, 028.240/62-9

¹⁵⁹ NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 7, ar. j. 8, b. 21, schůze P ÚV KSČ ze dne 12. 2. 1963.

¹⁶⁰ NA, A ÚV KSČ, f. KTAN-II, inv. č. 193, ka. 105, Zpráva Karla Beby z ČTK z 16. 2. 1963.

¹⁶¹ ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel, *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, Praha 2009, str. 94-95.

bodem jednání byla situace Kurdů v Iráku. Talabání žádal především o finanční a vojenskou podporu.¹⁶²

O konkrétní podobě pomoci se rozhodlo při návštěvě osobního posla Mustafy Barzáního Dary Tufika Salihho v září 1964. Kurdové požadovali především zbraně a spojovací prostředky¹⁶³ pro své vojenské oddíly, léky, rozmnožovací a psací stroje.¹⁶⁴ Československé vedení se rozhodlo většinou požadavků vyhovět. Ministr národní obrany Bedřich Lomský dostal za úkol zjistit možnost dodání menšího množství zbraní a krátkovlnné vysílačky. Dále měli Kurdové obdržet rozmnožovací stroj a čtyři psací stroje. Československý červený kříž dostal za úkol uvolnit ze svých prostředků léky v hodnotě 10-15 tisíc Kčs. Zbraně měly být poskytnuty z prostředků ministerstva obrany. Konkrétně se jednalo o pušky vz. 52, lehké kulometry vz. 26 a 52, pancéřovky 27 a munice do nich.¹⁶⁵ Krátkovlnná vysílačka patřila mezi utajovaný vojenský materiál, a proto nebyla součástí dodávky.¹⁶⁶ Problémem se ukázala přeprava veškerého materiálu do Kurdistánu. Zbraně a další materiál se ke Kurdům nikdy nedostaly. V dubnu 1966 navrhlo Ministerstvo zahraničního obchodu ÚV KSČ zrušení celé dodávky z důvodu nemožnosti doručení zásilky.¹⁶⁷ Na další kurdské žádosti o pomoc Československo již nereagovalo, protože o československé zbraně projevila zájem irácká vláda.

¹⁶² NA, A ÚV KSČ, f. KTAN-II, inv. č. 195, ka. 105, č. j. 010.923/63 a další dokumenty bez č. j. v uvedeném kartonu.

¹⁶³ Především vysílačky.

¹⁶⁴ NA, A ÚV KSČ, f. KTAN-II, inv. č. 195, ka. 105, Záznam o setkání s představitelům Barzáního Darou Tufikem Salihim.

¹⁶⁵ Jednotlivé počty se v archivním materiálu liší. U pušek vz. 52 je strojopisem uveden údaj 1600 ks, ale ručně červenou tužkou údaj 1000. Kulometů vz. 52 napsáno 300 ks (červenou údaj změněn na 200). Kulometů vz. 26 a pancéřovek 27 mělo být dodáno shodně po 100 ks. U munice 7,62 mm vz.53 uveden počet 3 720 000 ks (ručně červenou upraveno na 3 mil. ks). Munice 7,92 mm vz. 47 udáno 600 000 ks (ručně červenou upraveno na 500 000 ks). Nábojů do pancéřovky mělo být dodáno 6 000 ks.

¹⁶⁶ NA, A ÚV KSČ, f. KTAN-II, inv. č. 195, ka. 105, P ÚV KSČ ze dne 13. 10. 1964.

¹⁶⁷ Tamtéž, P ÚV KSČ ze dne 13. 4. 1966.

7 Závěr

Cílem práce bylo zmapovat rozsah dodávek zbraní a dalšího vojenského materiálu do zemí zapojených do arabsko-izraelského konfliktu na Blízkém východě.

Když po skončení Druhé světové války usilovali Židé o vytvoření svého státu v Palestině, Československo patřilo mezi hlavní podporovatele těchto snah a široce se angažovalo ve prospěch židovské otázky i na půdě OSN. Tyto sympatie a podpora se staly klíčovými při schválení rozdělení Palestiny na arabskou a židovskou část a především v nastalé válce za nezávislost, kde se zpočátku nepočtené a špatně vyzbrojené židovské organizace musely bránit početnějším, lépe vyzbrojeným a organizovaným regulérním armádám arabských států. V tomto momentu se jako klíčová ukázala ochota československé vlády a zbrojních firem dodat Izraeli zbraně a porušit tak zbrojní embargo OSN vztahující se na oblast Palestiny.

V první fázi šlo pouze o dodávky pěších zbraní, ale s postupnou eskalací konfliktu zástupci Izraele požadovali prodej i těžších zbraní, především dělostřeleckých a letecké techniky. Klíčovou součástí pomoci byl výcvik vojenských specialistů, kterých měla armáda židovského státu nedostatek. V Československu vycvičení letci, tankisté, spojaři, výsadkáři a další odborníci se stali skupinou, z níž se později rekrutovali první instruktoři těchto odborností v nově vznikajících Izraelských obranných silách. Další významnou pomocí bylo vycvičení kompletní pěší brigády se všemi součástmi. Vzhledem ke konci války k jejímu bojovému nasazení nedošlo a po přesunu do Izraele tamní velení armády rozhodlo o jejím rozpuštění. Příslušníkům brigády i vojenským specialistům se v Československu dostalo velice kvalitního výcviku, protože řada jejich instruktorů byli zkušení vojáci, kteří prošli boji Druhé světové války.

Československá podpora Izraele rozhodně nebyla nezištná a už vůbec se nejednalo o žádnou charitu. Izrael musel za všechny dodané zbraně zaplatit, což také učinil. Rovněž nesl značnou část nákladů za výcvik svých vojáků. Prodávané zbraně nepatřily k novinkám na trhu, často se jednalo o kořistní techniku po německé armádě z Druhé světové války, v některých případech již značně opotřebovanou či na hranici životnosti. U pušek a kulometů byly někdy prodávány přebytky pocházející z výzbroje předválečné československé armády. Požadavek na dodání tanků izraelští vyjednavací raději stáhli, protože československé zbrojovky nabízely slabě vyzbrojené předválečné tanky za mnohonásobně vyšší cenu, než za kolik se prodávaly například tanky Sherman pocházející z přebytků demobilizované britské nebo americké

armády. Pro Československo znamenal prodej zbraní do Izraele možnost zbavit se zastaralé a nepotřebné výzbroje a ještě za ni utržit finanční prostředky v tolik potřebných valutách.

Do komunistického převratu v únoru 1948 byl přístup československé zahraniční politiky k prodeji zbraní vcelku liberální a panovala ochota prodat zbraně komukoliv, kdo měl zájem. Ve 2. polovině čtyřicátých let neprodávalo Československo zbraně pouze Izraeli, ale paradoxně také Egyptu, který byl jeho nepřítelem. Změna postoje přišla právě po nástupu komunistů k moci. Nová vláda plně podřídila zahraniční politiku té sovětské. Dokud Sovětský svaz podporoval Izrael, pokračoval i prodej zbraní. K obratu došlo po vzednutí vlny antisemitismu v Sovětském svazu, jež zasáhla i všechny jeho satelity. Z židovského státu se stal nepřítel. Nutno dodat, že změna postoje Československu spíše škodila, protože izraelská vláda počítala s účastí československých podniků na rozvojových projektech, které tak připadly firmám ze západní Evropy. Velkou předností Izraele byla jeho schopnost své závazky splácet, a to v domluvených termínech a většinou ve valutách, jichž mělo Československo nedostatek.

V padesátých letech se Sovětský svaz soustředil na podporu arabských zemí, především Egypta a Sýrie. Československo následovalo sovětského příkladu. Dodávky zbraní arabským zemím se z dlouhodobého hlediska ukázaly jako velmi nevýhodné a zatěžující československý průmysl. Arabské země požadovaly zbraně v množstvích, které ony sami nebyly schopny v žádném případě uhradit a československý průmysl dodat z důvodu kapacitních nebo jen proto, že se zde tyto zbraně vůbec nevyráběly. V takovýchto případech vstupoval na scénu Sovětský svaz, který požadovanou techniku vyrobil a dodal, ale jako finální dodavatel bylo uváděno Československo. Sověti tento postup využívali také v případech, kdy nechtěli vystupovat jako přímý dodavatel zbraní a použili ČSR jako prostředníka.

Arabským zemím dodávaná technika často pocházela z válečné kořisti po německé armádě z války, někdy se jednalo o techniku vyřazenou z výzbroje československé armády na konci životnosti, která by jinak skončila ve šrotu. Starší technika putovala především do Sýrie. Egypt dostával zbraně velmi často z novovýroby, po prohrané Suezské válce dokonce částečně ze zásob československé armády. Zde je nutno podotknout, že tyto dodané kusy se již nepodařilo plně nahradit.

Platební morálka arabských zemí byla velmi špatná. Vojenský materiál dostávaly na zpravidla čtyřletý úvěr a se slevou. Velmi často se stávalo, že z arabské strany byla iniciována jednání o

poskytnutí dalších slev či prodloužení doby splatnosti úvěru. Pouze velmi malou část, většinou do 25 % objemu zakázky, uhradil zákazník ve formě financí. Až tři čtvrtiny celkové částky byly hrazeny ve zboží. Sýrie platila své závazky dodávkami fosfátů a částečně také ropy. Egypt zase bavlnou nebo například datlemi, které se používaly v československých JZD ke krmení vepřů. Množství dodávané bavlny bylo tak velké, že ji Československo dále prodávalo na světových trzích, čímž se podařilo získat tolik potřebné valuty a částečně krýt ztráty z nesplacených zbrojních dodávek.

Vzhledem k nedostupnosti některých archivních materiálů nelze přesně zmapovat celkové počty dodaných zbraní, a to především u lehkých palných zbraní, granátů a nábojů. Těžká technika jako letadla, tanky a dělostřelecké prostředky jsou zmapovány v dostupných archivních materiálech i odborné literatuře celkem dobře. Naopak jako problematické se ukazuje využití zahraničních zdrojů, např. databáze švédské organizace SIPRI¹⁶⁸. Databáze eviduje pouze těžkou techniku jako tanky, dělostřelecké zbraně a letadla. Dále zde není možné rozeznat, v které zemi byla technika skutečně vyrobena.¹⁶⁹ Některé zejména americké prameny chybně uvádějí, že v Československu byly vyráběny nějaké typy zbraní, ale ve skutečnosti se zde nikdy nevyráběly.¹⁷⁰ V dalších případech někteří zahraniční odborníci a badatelé zaměňují originální československé zbraně za licenční výrobu sovětských typů. Zde se jako hlavní důvod pro tento omyl nabízí částečná vizuální podobnost se sovětskými zbraněmi nebo stejný typ používané munice. Jasno do tohoto poněkud nepřehledného prostředí by mohla vnést připravovaná kniha historika Vladimíra Franceva *Československé zbraně ve světě*, kterou autor připravuje k vydání během letošního roku a vznikala ve spolupráci s pracovníky Vojenského historického ústavu.¹⁷¹

¹⁶⁸ Stockholm International Peace Research Institut

¹⁶⁹ Řada zbraní vyráběných v Československu byla vyvinuta v Sovětském svazu a u nás se vyráběla na základě licence. Databáze SIPRI pracuje pouze se zemí původu, což je Sovětský svaz, i když podle českých pramenů byla tato technika prokazatelně vyrobena v Československu.

¹⁷⁰ Tento konkrétní případ se vztahuje k údajné výrobě tanků T-62 v Československu pro export. Ve skutečnosti se tyto tanky vyráběly pouze v Sovětském svazu.

¹⁷¹FRANCEV, Vladimír. *Československé zbraně ve světě. V době války i míru*. Praha 2015. V tisku.

8 Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Národní archiv:

fond Ústřední výbor KSČ, 100/3

fond Archiv Ústředního výboru KSČ, 02/1

fond Archiv Ústředního výboru KSČ, 02/2

fond Archiv Ústředního výboru KSČ, Kancelář generálního tajemníka Antonína Novotného, část 2

fond Archiv Ústředního výboru KSČ, Politické procesy

Archiv Ministerstva zahraničních věcí:

fond Blízký východ zprávy politické 1945, 1949

fond Teritoriální odbor – Tajné, 1945-1954 Izrael

fond Teritoriální odbor – Tajné, 1954-1959 Izrael

fond Teritoriální odbor – Tajné, 1960-1964 Izrael

fond Teritoriální odbor – Tajné, 1945-1955 Egypt

fond Teritoriální odbor – Tajné, 1955-1959 SAR

fond Teritoriální odbor – Tajné, 1960-1964 SAR

fond Teritoriální odbor – Tajné, 1955-1959 Sýrie

fond Politické zprávy 1948

fond Izrael 1945-1959

Vojenský historický archiv

fond Ministerstvo národní obrany – Generální štáb

fond Ministerstvo národní obrany – VIII. odbor

fond Ministerstvo národní obrany – hlavní štáb

Archiv bezpečnostních složek

fond Studijní ústav ministerstva vnitra, Židovské organizace

Monografie

- BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 821 s. ISBN 978-80-7106-971-3.
- BROŽ, Ivan. *Arabsko-izraelské války: 1948-1973*. 2., dopl. a opr. vyd. Praha: Epoque, 2010, 362 s. Polozapomenuté války. ISBN 978-80-7425-044-6.
- BULÍNOVÁ, Marie, Jiří DUFEK, Karel KAPLAN a Vladimír ŠLOSAR. *Československo a Izrael v letech 1945-1956: dokumenty*. Praha: Historický ústav Armády České republiky, 1993, 399 s. ISBN 80-85270-12-9.
- DUBÁNEK, Martin. *Československé 7,62mm lehké kulometry: vz. 52 a 52/57*. 1. české vyd. Praha: Naše vojsko, 2008, 195 s., 48 s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-206-0885-7.
- DUFEK, Jiří, Karel KAPLAN a Vladimír ŠLOSAR. *Československo a Izrael v letech 1947-1953: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v nakl. Doplněk, 1993, 203 s. ISBN 80-85765-26-8.
- DURMAN, Karel. *Blízký východ ve světové politice 1918-1959*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1966, 516, [2] s.
- DURMAN, Karel. *Popely ještě žhavé: velká politika 1938-1991*. Praha: Karolinum, 2004, 604 s. ISBN 80-246-0697-6.
- Encyklopedie letadel: bombardéry, stíhací letadla, námořní letadla, bojová letadla, průzkumná letadla, cvičná letadla, lehká a akrobatická letadla, vrtulníky, experimentální letadla, transportní letadla, hydroplány, dopravní letadla*. Bratislava: Slovo, 1998. ISBN 80-85711-35-4.
- FAROUK-SLUGLETT, Marion a Peter SLUGLETT. *Irák od roku 1958: od revoluce k diktatuře*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2003, 450 s. ISBN 80-7207-500-4.
- FRANCEV, Vladimír. *Československé tankové síly 1945-1992*. Praha: Grada, 2012, 230 s. ISBN 978-80-247-4029-4.
- GOMBÁR, Eduard. *Kmeny a klany v arabské politice*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2004, 273 s. ISBN 80-246-0895-2.
- GOMBÁR, Eduard a Lukáš PECHA. *Dějiny Iráku*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, 701 s. ISBN 978-80-7422-249-8.
- HOURLANI, Albert Habib. *Dějiny arabského světa: od 7. století po současnost*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, 566 s. ISBN 978-807-4220-593.

KRUPP, Michael. *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška, 1948-2013*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2013, 207 s. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-807-4292-958.

MACOUN, Jiří. *České vojenské letectvo*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2007, 80 s. Stručná historie. ISBN 978-80-251-1825-2.

NÁLEVKA, Vladimír. *Čas soumraku. Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2004, 199 s. ISBN 80-7254-495-0.

VERNER, Miroslav. *Objevování starého Egypta, (1958-1988): (práce Československého egyptologického ústavu University Karlovy v Egyptě)*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1990, 60 s. ISBN 80-706-6289-1.

WANNER, Jan. *Bitva o Suez: Studená válka, druhý arabsko-izraelský konflikt a britsko-francouzská intervence v Egyptě*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006, 552 s. ISBN 80-7277-298-8.

WANNER, Jan. *Ve stínu studené války: Střední východ v letech Eisenhowerovy doktríny 1956-1960*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, 568 s. ISBN 978-80-7422094-4.

ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009, 394 s. ISBN 978-80-86506-76-0.

Články a studie

HELLEBRAND, Karel. Letadla pro Izrael. *Letectví a kosmonautika*. Praha: Magnet-Press, 1991, **67**(4): 8/128-9/129. DOI: 0024-1156. ISSN 0024-1156.

HELLEBRAND, Karel. Letadla pro Izrael. *Letectví a kosmonautika*. Praha: Magnet-Press, 1991, **67**(5): 8/168-9/169. DOI: 0024-1156. ISSN 0024-1156.

JOHNSON, Peter. Egypt Under Nasser. *MERIP reports* [online]. 1972, (10): 3-14 [cit. 2014-05-18]. ISSN 0047-7265. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/3011223>

KOLLER, Martin. II-28. *A Report: měsíčník Ministerstva obrany ČR*. 1997 [online], **2011**(12): 43-44 [cit. 2015-02-14] DOI: ISSN 1211-801X. Dostupné také z: <http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?pgid=226&conn=1533&pg=3>

MÁDL, Michal, VISINGR, Lukáš. Izraelské muzeum Latrun. In: *ATM*, 10/2006, s. 81. ISSN 1802-4823.

VERNER, Miroslav. Mezinárodní akce UNESCO na záchranu památek Núbie. In: VERNER, Miroslav. *Objevování starého Egypta, (1958-1988): (práce Československého egyptologického ústavu University Karlovy v Egyptě)*. Praha: Univerzita Karlova, 1990, s. 8-10. ISBN 8070662891.

WANER, Jan. Československo-egyptská zbrojní dohoda z roku 1955 in: *Slovanský přehled* č. 1, r. LXXXVIII, Praha 2002, s. 59. ISSN 0037-6922.

ZÍDEK, Petr. Vývoz zbraní z Československa do zemí třetího světa v letech 1948-1962. In. Historie a vojenství, 3/2002, s. 523-567. ISSN 0018-2583.